

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תליתאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת כי תבא

ירושלים עיה"ק תוכב"א

תשפ"א לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת זו מוקדש להצלחה ברוחניות ובגשמיות למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.

ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א

בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע, מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר "שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת כפי אשר יכל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת

הגליונות בדוא"ל:

8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב, בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה, ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים

לפלאפון מספר 164-542-0548

פרשת כי תבוא

מפתח העניינים

הכנה לקראת ראש השנה יום המשפט / קולא גדולה ליום הדין / זהירות מעוונות הניכרים לכל / 'עין רואה ואוזן שומעת' / העובר עבירה בסתר הוא מחלל שם שמים / 'סוף דבר הכל נשמע' / 'את האלהים ירא ואת מצוותיו שמור' / קשה לקיים מצוות בשלימות הראויה / חומר דין שמים / משפט על נענוע היד / דינים שפטורים בהם בדיני אדם חייבים בהם בדיני שמים / העובר עבירה שידוע לו שהיא אסורה חומר העונש גדול ביותר / מידת ארך אפיים / טענתו של משה רבינו ע"ה 'תינה לצדיקים לרשעים למה?!' / 'סלחתי כדברך' / המכיר בדברי תורה ועובר עליהם / הכרעה בין דברי הקב"ה לדברי משה רבינו ע"ה / זהירות במסחר שיהיה נקי מגזל / המערב סחורה ישנה בחדשה וכיוצא בזה עונשו חמור ביותר / חומר הדבר באיסורים התלויים בדיבור שעובר עליהם בשאט נפש / טענת 'אונס' על ביטול מצות עשה של קריאת שמע / המפסיד זמן קריאת שמע בזדון / ביטול מצות תלמוד תורה / לא לעולם חוסן / 'אנא ה' מלטה נפשי' / כל זמן שהנר דולק אפשר עוד לתקן / לא להתייאש / עצתו של יהודה לכומר את יוסף / 'ויתאבל על בנו ימים רבים' / 'וירד יהודה' / צערו של יעקב אבינו ע"ה / הצער של האחים / יהודה הולך ונושא אשה בזמן של הצער הנורא / הורידהו מגדולתו / יהודה היה המלך ובגללו נמכר יוסף ונגרם הצער לאביו / ויאמון להתנחם / איבד חלקו בעולם הבא / יהודה הבין מה זה עולם הבא ומאי משמע הפסד עולם הבא / מידת הדין המתוחה על יהודה / המעשה של יהודה מוצא חן בעיני הקב"ה / השכר העצום של יהודה / לא להתייאש - להתחיל מחדש / מומשיכים הלאה במערכה / זכה שממנו יצא מלך המשיח! / המבחן האמיתי / שכרו אתו ופעולתו לפניו / מי שרוצה לזכות שבנו יהיה מלך המשיח... / יסוד גדול בעבודת השי"ת / כולנו נקראים על שם יהודה / מן הטובות שהטיב הקב"ה עמנו / שערי תשובה תמיד פתוחים / הקב"ה עוזר לשבים / לנצל את ימי הרחמים חודש אלול / בעל תשובה יכול לזכות להדיע למדרגת האהבה

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת כל מתי ישראל, ובכללם

יוסף בן אסתר	שולמית בת כחילה רחל	יצחק שלום בן צ'לחה חנה
יעקב בן עליה	יפה בת עליה	שמעון בן עליה
מרגלית בת סימי	אליהו מאיר בן סימי	סימי בת חנה
פיבי בת חסיבה	מסעודה בת חסיבה	מסעוד בן אסתר

תנצב"ה

מפתח חידושי תורה

- א. בענין סמיכות פרשת עמלק לפרשת ביכורים..... כג
 ב. בענין מצות ביכורים משבעת המינים..... כד

מפתח שנות היים

- קצד. שופר..... כה
 קצה. שילוח הקן..... לג
 קצו. שינה של שחרית..... לה
 קצז. שיר המעלות..... לה
 קצח. שכן רע..... לו

מפתח חידושי סוגיות

- א. בענין והיית אך שמח לרבות לילי יום טוב האחרון..... מא
 ב. בענין האי צורבא מרבנן דלא נפישא ליה חמרא..... מה
 ג. בענין החיוב ללמד תורה לאחרים..... מו

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
 מרדכי בן מזורוד אסנת
 מיכל בת אסתר
 אל נא רפא נא להם

הכנה לקראת ראש השנה יום המשפט

בעזרת ה' יתברך, פרשת השבוע פרשת כי תבוא, וצריכים אנחנו לראות ולדעת איך להתכונן ולבוא כראוי לקראת יום ראש השנה. מתקרב ובא יום הדין ויום המשפט יום ראש השנה, היום היותר נורא שבשנה. וצריכים לדעת איך להתכונן אליו. יום ראש השנה הוא אינו יום פשוט, הוא יום קשה, זה יום דין ומשפט, וחובה עלינו לדעת איך וכיצד להיכנס אליו.

קולא גדולה ליום הדין

ואני רוצה להקריא כמה פסקאות מדבריו הקדושים של רבינו החפץ חיים זצ"ל בספר שם עולם (ח"ב פ"ח), הוא כתב מאמר שכל אחד מאיתנו חייב להתבונן ולתת את הדעת על הדברים הנוקבים שבו, כיון שהוא הדין הראשון שידונו אותנו בראש השנה, אם יעזור לנו הקב"ה ונפטר מעוונות הללו דלקמן, זה יהיה לנו קולא גדולה בדין של ראש השנה.

זהירות מעוונות הניכרים לכל

וכך פותח החפץ חיים, "בפרק זה יבואר, שמאד צריך האדם להיות זהיר מעוונות הניכרות לכל", ובהמשך הוא יבאר בדיוק מה הכוונה של עוונות הניכרים לכל. והסיבה שיש להיזהר בהן ביותר, לפי "שבהן העונש גדול ביותר", ובהמשך הוא יבאר מדוע ולמה גם העונש עליהם חמור ביותר.

הנה, "איתא במשנה דאבות (פ"ב מ"ג), ואל תהי רשע בפני עצמך", כך אומר התנא במסכת אבות, "וביאורו בפשוטו, שאפילו במסתרים שאין אדם רואה אותו, לא תעשה מעשה רשע", והטעם "מפני יראת השם", הוא לא סוגר ומוריד את ה'תרים' של הבית וסובר שכבר הכל מותר לו, שהרי אין מי שרואה אותו.

'עין רואה ואוזן שומעת'

זה לימד אותנו התנא, 'אל תהי רשע בפני עצמך', כשאתה נמצא לבדך אל תעשה מעשה רשע. שהרי 'עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים' (אבות פ"ב מ"א), אל תחשוב שאין מי שרואה אותך, הקב"ה 'מלא כל הארץ כבודו'.

העובר עבירה בסתר הוא מחלל שם שמים

אדרבא רבותינו בספר הזהר הקדוש (בתיקונים דע"ג ע"א ודע"ד ע"א, והובא בספר נפש החיים ש"ג פ"ח) אמרו, שמי שנוהג כך, שעובר עבירה בהחבא ובסתר, זה בגדר של חילול השם. אם האדם סבור וחושב כאילו עין של מעלה אינה רואה מעשיו שבמחשך, שאין דין ואין

פרשת כי תבוא | מגיד דבריו ליעקב

דיין, זה חילול השם. שהרי, מה הכוונה "חילול השם"? - אנחנו מפרשים מלשון חילול הקודש, מדבר קדוש שיש בו קדושה יתירה עושים אותו חולין. אבל הזהר הקדוש דורש 'חילול' מלשון 'חלל', שהאדם אומר ב'חלל' הזה הקב"ה כביכול לא נמצא, ואעשה ככל העולה על רוחי, זהו חילול השם. הרי 'לית אתר פנוי מיניה', 'סובב כל עלמין' 'מקיף כל עלמין', הקב"ה רואה את הכל בכל מקום ובכל שעה. וזהו שהזהיר התנא, גם כשאתה לבדך, תשגיח בעבודת ה', 'ואל תהי רשע בפני עצמך'.

'סוף דבר הכל נשמע'

ובסוף ספר קהלת (יב יג) לימדנו החכם מכל אדם שלמה המלך ע"ה: "סוף דבר הכל נשמע, את האלהים ירא ואת מצוותיו שמור, כי זה כל האדם". אומרים רבותינו בתרגום שם, דע לך ידידי, כל מה שעשית כאן בסתר בעולם הזה - לעתיד לבוא יהיה גלוי וידוע לכל כלל ישראל, קבל עם ועדה, בפרהסיא. לעתיד לבוא יילך כל אחד ואחד עם 'שלט' בידו, ויהיה כתוב בו: 'אני החתום מטה מודה ומצהיר בזאת שעשית כך וכך וכך' (וכאן יש רשימה ארוכה... ואם לא יספיק 'שלט' אחד, יהיה לו גם ביד השניה...), לא יוכל להסתיר את זה. ואם הוא ינסה ללכת מהר, יאמרו לו: 'תחכה רגע, עוד לא הספקנו לקרוא את הכל...', (הרי יש לך 'שני לוחות'...). 'סוף דבר הכל נשמע'.

'כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה'

כל דבר משאיר את הפועל שלו. ב'מצוה', והוא הדין במעשה 'עבירה'. כמו שהגמרא (תענית יא.) אומרת, מי מעיד על האדם בשעת עבירה, בשעת הדין מי מעיד עליו, אבני ביתו וקורות ביתו של האדם! וכי ה'קורה' יכולה 'לדבר'?! - אלא נשאר על הקורה ועל האבן ה'רושם' של המצוה או החטא (כתבי אבא מרי סוכה נב: עמוד פט, שיה יצחק לריא"ח זצ"ל דרוש לשבת בראשית דרי"ט סע"ב). "כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה" (חבקוק ב יא). ה'אבן' זועקת מהקיר, וכמו שפירש הגאון מבריסק זצ"ל בספר בית הלוי (פרשת נח), אבל אנחנו לא שומעים, רק מי שיש לו את ה'אוזניים' הראויות והטהורות יכול לשמוע. בכל דבר ודבר שאדם עושה, הן לטוב הן למוטב, הוא משאיר רושם בדבר. ויש הרבה עובדות ומעשים על זה. ולעתיד לבוא, זה מעיד על האדם. הכל גלוי ומפורסם.

'את האלהים ירא ואת מצוותיו שמור'

אבל שלמה המלך ע"ה אומר לנו עצה טובה שלא נגיע למצב הזה, תדע לך, יש לך דרך אחת להינצל, למחוק את הכל ולא יישאר שריד ופליט מכל הדברים הללו, תהיה צדיק כתינוק שנולד עכשיו. מה הדרך?! - 'את האלהים ירא, ואת מצוותיו שמור'!. תקדים ותחזור

בתשובה מהר. תחזור לתורה שמביאה לתשובה שלימה. כשאדם חי, יש עוד תקוה. אבל אחר כך כבר מאוחר. את זה צריכים לדעת לזכור ולהיזהר תמיד.

קשה לקיים מצוות בשלימות הראויה

על כל פנים במאמר הזה של התנא 'אל תהי רשע בפני עצמך', מלמד אותנו רבינו החפץ חיים זצ"ל, שיש כאן עוד כוונה עמוקה בדברי רבותינו, התנא כלל בלשונו הקדושה עוד כוונה נוספת, וזה דבר אמיתי, "ועוד נראה לפרש כוונה עמוקה בזה המאמר, כי ידוע שלצאת ידי שמים בשלימות בכל ענין כבד מאד להאדם", שהאדם באמת כל מצוותיו ומעשיו יהיו בשלימות עד קצה אחרון - זה לא קל בכלל, זה צריך טורח ויגיעה ותפלה מרובה עד שהאדם זוכה לזה. [ועיין בספר חיי אדם (כלל ס"ח) ודוק והבן].

חומר דין שמים

ומה הסיבה לקושי הגדול לקיום מצוות בשלימות? - "כי דין שמים חמור מאד", אנחנו לא יודעים עד כמה הוא חמור דין שמים. הקדוש רבי אליהו די וידאש זצ"ל בספר ראשית חכמה (שער היראה פרק יב אות מט) מביא, שבאה אליו נשמה וסיפרה לו איך הדין בשמים, ואמרה לו רבינו, אין אתה יכול להעלות על הדעת כמה קשה עומק הדין בשמים, שכל אנושי לא יכול לשער איך המשפט בשמים, כי קשה מאד וחמור דין שמים, קשה ביותר! [זו לשון הראשית חכמה שם: "אני הכותב שנת ש"ל בחדש אלול בא לי בחלום הלילה נפש מאותו עולם אחר פטירתו כמו שלשה חדשים, והייתי מכיר בו שהיה מת, והייתי שואל לו על עניני אותו העולם, והיה אומר לי עניני חיבוט הקבר בארוכה, ואחר כך היה אומר לי, שדנים באותו עולם ומענישים על דקדוק הדברים ביותר ממה שאדם יחשוב בדעתו, והנשואים ישמעו וייראו"].

משפט על נענוע חיד

הגר"ח שמואלביץ זצ"ל בספרו מביא מה ששמע מזהוקנים בליטא על אשתו של הגאון מווילנא זצ"ל, אשת חבר כחבר, היא הייתה אשתו של הגר"א, מופלגת בצדקות

א. וזו לשון התרגום קהלת שם (מתורגם): סוף המעשים שנעשו בעולם בצנעה, הכל עתיד להתפרסם ולהשמע לכל בני האדם, לכן את מצוות ה' תהיה ירא, ואת מצוותיו שמור שלא לחטוא בסתר, ואם תחטא הוי זהיר לשוב בתשובה, כי כך ראוי להיות דרך כל האדם, כי את כל מעשיך ה' יביא ליום הדין הגדול, ועתיד לפרסם כל מעשה היה מכוסה מבני אדם אם טוב וגו'.

להיזהר בסעודה רביעית

היינה חכמנית וצדיקה, סיפרו עליה שהייתה עושה הפסקות, דהיינו תענית ממוצאי שבת עד ערב שבת הבאה, אנחנו רק חושבים על תענית כזו כבר נהיים רעבים... וסבא קף החיים זצ"ל (ס' תקסח סוף

פרשת כי תבוא | מגיד דבריו ליעקב

ח

ובחסידות וצניעות שאין לשער. והיה לה חברה שהיו מארגנים צדקה וחסד בעיר וילנא, אם יש חולה מבקרים אותו, ואם הוצאות של 'הכנסת כלה', כל ענייני חסד הם היו הראשונות בכלל המפעלים של החסד. וסיפרו שאחת מהם נפטרה לחיי עד, ואחרי איזה זמן באה בחלום לחברתה, והיא שאלה אותה, תספרי לי, מה מתרחש מאחורי הפרגוד? איך המשפט בשמים?! - אמרה לה, אין בשכל אנוש להשיג את המשפט בשמים. ולדוגמא, ולמשל שלא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא, את זוכרת שפעם אחת יצאנו לאיזה ענין של צדקה וחסד, ובדרך ראינו עוד אשה חברה שלנו ורצינו לעצור אותה שתצטרף למצוה, ורמזנו ונענענו לה ביד שתמתין ותעצור, ועל התנועה והנענוע הזה ביד, בא בשמים בחשבון, וגם על זה נותנים שכר. מה שבעינינו זה 'שום דבר', שם הכל בא בחשבון, הן לטוב והן למוטב. אם כן, מי יכול לצאת זכאי בקיום כל מצוה כראוי? הרי ראינו כמה חמור ביותר דין שמים!

דינים שפטורים בהם בדיני אדם חייבים בהם בדיני שמים

ועוד סיבה שבגינה קשה להגיע לשלימות במצוות, מוסיף החפץ חיים, "ובידוע שיש כמה דברים שמדיני אדם פטור ובדין שמים חייב", כמו שאומרת הגמרא במסכת בבא קמא (נו. צא). 'המבעית את חברו', אדם שהלך בלילה, ובא חבירו והבהיל אותו, עד שכמעט נשמתו פרחת, תובע אותו לבית דין על שהבהיל אותו, אי אפשר לחייב אותו על זה שהבהיל אותו, אין מה לשלם, (נביא לך סגולה לפחד...), אומרת הגמרא, שהדין הוא שהוא 'פטור בדיני אדם - וחייב בדיני שמים'. והמאירי בשיטה מקובצת שם כתב שהוא נקרא רשע ופסול לעדות! שאף על פי שלא הזיק הזיק ניכר, שהרי לא פצע ולא חבל אותו, ועל כן אי אפשר לחייבו בדין, אבל בדין שמים על הכל מתחייבים. המשפט בשמים הוא דין אחר לגמרי מדיני אדם. במה שבדיני אדם 'פטור', 'זכאי', בשמים הוא 'חייב'. אם כן הרי לנו כמה חומר דיני שמים. וכיצד נוכל לשמור המצוות כראוי, ושלא להתחייב על עבירות שאנו עושים?

העובר עבירה שידוע לו שהיא אסורה חומר העונש גדול ביותר

ועל כן בא התנא ומזהיר את האדם, "ולזה בא התנא כמוזהיר להאדם", "ואל תהי רשע בפני עצמך", "ואמר" תשמע נא אדם פלוני, כל אחד ואחד מאיתנו, "שעל כל פנים יזהר מאד

אות סא) מביא שפעם אחת אשתו של הגר"א קיבלה על עצמה להתענות הפסקה, והפסיקה בסעודה שלישית, ותיכף אחר הבדלה שכבה לישון, ויוודע לו הדבר ושלה לה שבכל הפסקות עדיין לא יתוקן הפסד מלוח מלכה אחת, ואז תיכף קמה ואכלה.

שבפני עצמו" אל תהי רשע, "דהיינו לפי קטנות שכלו לא יהיה רשע", דהיינו שיש דברים שאדם מכיר שהם לא טובים, "שאם הוא מכיר שהוא עבירה, והוא פועל בנפשו לעבור על זה, עונו המור מאד מאד", אם לפי ידיעתך והבנתך והכרתך אתה יודע שהמעשה הזה הוא 'איסור', (ובהמשך נזכר דוגמאות לדבר), ובכל זאת אתה עובר ועושה, הרי שהעונש יהיה איום ונורא. אם אתה מכיר בעצמך שזה מעשה רשע ואתה עובר על זה, אוי ואבוי.

מידת ארך אפיים

מוסיף החפץ חיים דבר נורא, "ואף מדת ארך אפים אין מגין עליו", העובר על עבירה שהוא יודע שהיא אסורה, אינו זוכה שתגן עליו מידת 'ארך אפיים'. הרי זה ידוע, שאחד ממידות ההנהגה של הבורא ית"ש, זה מידת 'ארך אפיים'. כי גם באופנים שלפי השכל הפשוט חייב עונש, שהרי עובר עבירה הוא ציער כביכול להקב"ה, מלכו של עולם, חייב להיענש מיידית. הרי זה כזורק אבן על המלך. אין משפט ואין דין, הרי הוא 'מורד במלכות'. אבל הקב"ה ית"ש צירף ל'מידת הדין' מידה של 'ארך אפיים', הוא לא מעניש מיד, אלא ממתין שמא יעשה תשובה ויתקן וישפר מעשיו, שמא באחד הימים יתעורר בתשובה על מעשיו ויבקש מחילה ויעשה תשובה, או עוד חשבונות רבים שיש בשמים, כגון שעתיד לצאת ממנו בן הגון וכיוצא בזה. ועל ידי זוכה ואינו נענש מיד. [אבל אין הפקר, בסוף יבוא הדין, שהרי יש מנהיג לעולם, ויש דין ויש דיון ויש משפט, והקב"ה "מאריך אפיה וגביה דיליה", כמו שאמרו רבותינו בירושלמי (שקלים פ"ה ה"א, וביצה פ"ג ה"א, ותענית פ"ב ה"א) ובמדרש (בראשית רבה פר' סז ס"ד ד)].

טענתו של משה רבינו ע"ה 'תינח לצדיקים לרשעים למה?!'

ולולי ובלי מידה זו של 'ארך אפיים', לא היינו מוצאים ידינו ורגלינו, ומידה זו אינה נוהגת כמו שהוא 'רשע בפני עצמו', דהיינו שנוהג מעשה שלפי דעתו הוא רשע, "וכדאיתא בתנא דבי אליהו (פרק כט, ועיין בילקוט שמעוני שמות רמז ת', ובמדבר רמז תשמג) **שבשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שהיה כותב ארך אפים. אמר לו,** משה רבינו ע"ה לקב"ה, "תינח לצדיקים, לרשעים למה?!", איני מבין מדוע צריך מידת 'ארך אפיים', צדיק נצרך לזה, שאם חטא פעם אחת, תנהג בו כמידת 'ארך אפיים', אבל הרשע שמרשיע כלפי הקב"ה, מדוע צריך ל'ארך אפיים'. "אמר לו" הקב"ה, "חייך שתצטרך לכך".

'סלחתי כדברך'

ואכן בא הזמן, "ובשעה שיצא הקצף מלפני ה' על מעשה מרגלים", שהיה חרון אף' נודע על כלל ישראל, "התפלל משה לפני ה' ואמר 'ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דיברת לאמר ה' ארך אפים', היינו שביקש שיהיה ארך אפים לשניהם, כאשר דיבר ה'", ריבון העולמים כשעליתי

פרשת כי תבוא | מגיד דבריו ליעקב

למרום אמרת לי שאני יצטרך למידה הזו של ארך אפיים, אני מזכיר עכשיו למידה הזו 'ארך אפיים'. "מה כתיב אחריו? - ויאמר ה' סלחתי, אבל כדברך הוא", מה הפירוש, "הכוונה, שהשיבו" הקב"ה, "שאף שעתה אני סולח, אבל יהיה כדברך", שיש בחינה שאין את מידת 'ארך אפיים'.

המכיר בדברי תורה ועובר עליהם

ומתי אין 'ארך אפיים'? - "מכאן אמרו כל המכיר בדברי תורה", הוא מכיר ויודע שהמעשה הזה פשע ורשע על פי התורה, "ועובר עליהן", בכל זאת הוא עושה את העבירה הזו, "הרי זה רשע גמור". (עד כאן דברי התנא דבי אליהו, וע"ע סנהדרין קיא רע"ב).

הכרעה בין דברי הקב"ה לדברי משה רבינו ע"ה

מה כתוב כאן? - "דהיינו, שנעשה הכרעה בין דברי ה' לדברי משה, שעל עבירות שאין מכיר האדם כל כך", הוא טועה ואינו מכיר ויודע בחומר העוון, "יהיה 'ארך אפיים' אף לרשעים", גם לרשעים. אבל במקרה שיודע שזה אסור ועושה אותו, לא ינהג בו מידת 'ארך אפיים'.

זחירות במסחר שיחיה נקי מגזל

והענין הזה של 'מכיר בדברי תורה ועובר עליהם', הכלול בדברי התנא 'אל תהי רשע בפני עצמך', אומר החפץ חיים וצ"ל, "והנה דבר זה שייך בכל התורה", זה שכיח ומצוי מאד, "בין בענייני עשה ובין בענייני לאוין, שלא יהיה הפקר בעניני רצון ה'", והחפץ חיים מביא לזה כמה דוגמאות מצויות, "ונצייר לזה איזה פרטים, וממנו יקיש המשכיל לכל כיוצא בזה, היינו כשבעל הבית עוסק באיזה מסחר על פי אמת, צריך ליהדר מאד שיחיה נקי העסק מחשש גזל", כי הרבה פעמים נוהג בדברים שאינם הגונים וישרים, וצריך להיזהר בענייני גזל מאד, "וכמו דכתיב מי יעלה בהר ה'", כולם רוצים להגיע להר ה' ולזכות להינות מזיו השכינה, אבל יש לזה תנאים, ואחד מהם, "נקי כפים", שלא יהיה בידיו שום פסולת. ואיוב יכול היה להעיד על עצמו שבכפיו לא דבק מאומה (איוב לא ז), אבל אחד היה איוב, קשה למצוא לו 'חברותא' (ועיין במסילת ישרים פרק י"א עש"ב).

המערב סחורה ישנה בחדשה וכיוצא בזה עונשו חמור ביותר

והנה בעל העסק שאינו נזהר כראוי ונכשל בגזל, "אבל מכל מקום, כשאינו זהיר אין הדין חמור כל כך, באשר שיש לו מקום לטעות", בגלל שהוא לא נזהר ומקפיד כראוי בא לידי גזל רח"ל, וזה חמור מאד, אבל עדיין זה לא נעשה מזדון. "מה שאין כן כשמערב סחורה

רעה באמצע", עם הסחורה הטובה, "שלא יכירה הקונה", יש סחורה ישנה 'לפני השמיטה' והסחורה החדשה והוא מערב יחדיו, ומודיע שזו סחורה חדשה (לא 'מהיום' אלא 'ממחר'...), וקונים ממנו, ואחר כך מגיע לבית מגלה שזו סחורה ישנה ומעופשת. כאן אינך יכול לומר שזה 'טעות' וכו', אלא אתה בידך עשית זו, ואתה יודע שזה אסור, או "שמטעהו בכוונה במידות ומשקולות וכהאי גוונא" שאלו הן איסורי תורה מפורשים, וכל אחד יודע שהם מעשים אסורים, והוא בכל זאת עושה כך בידים על מנת לגזול ולגנוב את הלקוחות שלו, "על כגון זה נאמר ואל תהי רשע בפני עצמך, שהוא יודע בעצמו שעושה מעשה רשע ועובר על רצון השי"ת שציוהו על זה, עונשו חמור מאד, שעושה עין של מעלה כאלו אין רואה".

חומר הדבר באיסורים התלויים בדיבור שעובר עליהם כשאט נפש

אדם יאמר 'אני לא סוחר, זה לא מצוי אצלי...', נביא לך דוגמא גם בשבילך, 'וכן כהאי גוונא בענייני לאוין, התלוי בחלק הדיבור', כמה קשה וחמור העוון הזה של ה'לשוין', 'כגון בענייני לשון הרע ורכילות או הלבנת פנים, כשנעשה הלאו אצלו הפקר ועושה אותו בשאט נפש, שלא על ידי איזה שגגה', לפעמים אדם מדבר ולא משגיח על מה שאמר, ואחר כך מתחרט על מה שהוציא מפיו. אבל יש 'בשאט נפש' הדיבור שלו הפקר, אדרבא, לא איכפת לו, יש לו מטרה לבזות את השני, להלבין פניו, לדבר עליו לשון הרע. "על זה נאמר ואל תהי רשע בפני עצמך", זה בענייני ה'דיבור', והעונש נורא, כיון שידוע שיש איסור ובכל זאת הוא עובר עליו.

טענת 'אונס' על ביטול מצות עשה של קריאת שמע

מוסיף החפץ חיים זצ"ל, 'וכן שייך דבר זה בענייני עשה שבתורה', לא רק ב'לאוין', 'כגון מצות עשה דקריאת שמע, אם אירע לפעמים לאדם שעובר זמנה מפני איזה סיבה, אונס שינה או שאר סיבה', והנה ה'אונס' הזה זה לא 'פטור', "אף שלא יצא נקי מדין של מעלה, כי היה לו להיות זהיר שלא יבוא לזה", שהרי אם היו מודיעים לך שיש לך רווח של כמה שקלים ישנים היית קופץ כארי, ורק לקבלת עול מלכות שמים מתרץ 'אונס'... שמעתי מעשה על אחד מהגדולים שפעם היה לו חשש שמא יקום מאוחר, ועל כן נשאר ער כל הלילה! אדם אחר היה אומר, 'אני עייף, ומחר אני אנוס ופטור...', צריך להיות זהיר שלא לבוא לידי 'אונס'. "אבל מכל מקום לא יהיה הדין חמור כל כך, כי על כל פנים לא במרד ובמעל עשה זה", לא ישרפו אותו בגהינום של אלף מעלות רק שש מאות מעלות בלבד...

המפסיד זמן קריאת שמע בזדון

אבל, "מה שאין כן כשלא היה לו שום אונס, שקם ממיטתו בזמנו, אלא שאינו חושש על דברי השי"ת, ומדבר שיחה בטלה", יש אחד שיש לו הרבה עסקים לפני התפלה... יש אנשים שהולכים למקוה ומחפשים 'זימון בשלושה', ועומדים ומדברים עד חצות ורץ למנחה - כלומר לשחרית... "או שעוסק בענייני מסחרו עד שעובר זמנה בידיים", אומר 'רק רגע נקפוץ לחנות שלי, אני אראה מה צריך, ואחרי זה אני ירוץ להתפלל', ובינתיים עבר זמן תפלה. ובמקרה כזה, "בודאי", בלי ספק, "יהיה אחר כך עליו דין שמים המור מאד", כי איזה תירוץ תגיד, הרי קמת בזמן, מי מעכב בעדך להתפלל ולקרוא קריאת שמע בזמנה!?

ביטול מצות תלמוד תורה

הוא הדין לענין מצות תלמוד תורה, "וכן כהאי גוונא בענין מצות עשה של לימוד התורה, על פי אמות מחויב כל איש ישראל" ללא יוצא מן הכלל "לקבוע עתים לתורה כל אחד לפי כחו, ואם יכול לקבוע ארבע וחמש שעות בכל יום, והוא לומד בפחות מזה, גם כן לא יהיה נקי מדין של מעלה", אדם חושב 'הרי הלכתי לשיעור תורה, אני קובע עיתים לתורה!', זה לא מספיק, כל מה שאתה יכול לפי יכולתיך יותר - אתה מחוייב בזה. "אבל מכל מקום לא יהיה הדין חמור כל כך, דהא למד בכל יום", הוא מקפיד על הקביעות עיתים לתורה, "ויכול לחשוב בנפשו שיוצא בזה, באשר שמחשבותיו אינם פנויים מפני טרדת מזונותיו", ואף שזו טעות, עדיין אינו 'מזיד'. "מה שאין כן אם הופקר אצל האדם מצוה זו לגמרי, יתכן שיבטל כמה חדשים שלא יפתח ספר כלל, אף שהרבה מעיתותיו היו פנויים לו לגמרי, על כגון זה וכל כיוצא בזה נאמר אל תהי רשע בפני עצמך".

לא לעולם חוסן

ונראה למתבונן מה שמוסיף כאן החפץ חיים זצ"ל, "והנה יתבונן האדם תמיד", שיהיה מורגל אצלו המחשבה הזו, "כי לא לעולם חוסן", אתה לא תמיד תהיה חי, "ויבא עת שלא יהיה לו אל מי לצעוק לעזרה, כי אם אל ה'" יתברך לבדו, "כי הלא ברור הדבר שלא לעולם יהיה לבוש בלבוש בשר", יגיע הזמן שהלבוש של 'בשר' שהוא יכלה ויבלה בעפר, והנשמה האלהית תעמוד במרום, "ועל כרחו יפשיט זה הלבוש הגשמי, וממילא יהיה מוכרח לעלות למעלה למקורו, כי בלא הלבוש הזה אין להנשמה חיבור לעולם הזה. והנה בודאי כשירצה לחזור למקורו, והיינו אל עולם הבריאה ששם הוא משכן הנשמות של כלל ישראל כידוע", הוא רוצה

גן עדן, "יצטרך להלוך דרך עולם הגלגלים, ודרך עולם היצירה שהוא עולם המלאכים, שיש בו כמה אלפי ריבואות מחנות של שרפים ואופנים" וחיות הקודש "שכל אחד יכול לשרוף כל העולם בהבל פיו, ומי יהיה עליו אז סתרה להינצל מאש הנורא שלהם, כשישאלוהו מה לילוד אשה בינינו?! ולמי יעתר אז ויחנן אם לא אל מלך כל העולמים שהוא ה' הרחמן שירחם עליו".

'אנא ה' מלטה נפשי'

ולא די בזה, "ובפרט כשיפגועוהו או בעלי חצים שלו, הם המלאכי זעם שנבראו מעוונותיו", איזה מחנות ימתינו לו שם, יגידו לו 'חיכנו וציפנו לך!...', 'כמה יצעק אז ויחנן לאלהי השמים שימלט נפשו מהם, וכל המזמור של' דוד המלך ע"ה בתהלים "אהבתי כי ישמע ה' וגו' מצרי שאול מצאוני וגו' אנה ה' מלטה נפשי וגו'", על מה מרמז כל המזמור הזה? - "הכל מרומז על הענין הזה", שהאדם נמצא בבית דין של מעלה, ואין לו עצה אלא להתחנן אל ה' לבדו. "ומה מאד יבוש האדם אז, כשיזכור את מעשיו המגונים שהתרחק מה'" יתברך, וכבוד ה' היה הפקר בעיניו, "והיה כבוד ה' הפקר בעיניו, ועתה הוא צועק אליו, ומי יודע פן ישיבו הקב"ה, מדוע באת אלי עתה כאשר צר לך? כמו שהשיב יפתח להגלעדים (ספר שופטים יא ז). כל זה יתבונן האדם בעודו בחיים, וישוב אל ה' וטוב לו".

כל זמן שהגר דולק אפשר עוד לתקן

ובזה צריכים להיזהר, ראש השנה מתקרב, וכל אחד צריך לעשות חשבון נפש, והדבר הראשון על הדברים הללו, העבירות הללו שאדם יודע שהם אסורות והאדם עובר 'בשאת נפש'. לכן בחיים חיותך, 'כל זמן שהגר דולק - אפשר עוד לתקן'. בפרט בחודש אלול. צריך לנצל את הימים הללו. כל אחד ואחד ישתדל באמת בכל מאמצי כחו להוציא את עצמו מהגדר הזה של 'אל תהי רשע בפני עצמך'. כל אחד מכיר את נגעי לבבו בדיוק, ועל זה צריך זהירות.

לא להתייאש

והנה לפעמים אדם רואה ולומד חומר העוונות שיש בידו, והוא מתייאש, 'הרי כל כך עבודה גדולה יש לפני, ואני כבר לא יכול... יהיה מה שיהיה... עולם הבא בלאו הכי אין לי, לפחות שיהיה לי עולם הזה!...'. חלילה וחס מהמחשבות הללו. האהוב ביותר, הנחמד והרצוי ביותר בשמים, הוא מי שלא 'נשבר' והוא ממשיך הלאה בעבודת השי"ת.

עצתו של יהודה למכור את יוסף

הנה אחרי שהתורה מתארת את כל מעשה המכירה הידוע של יוסף הצדיק, כשיוסף בא אצל האחים והם מוכרים אותו, כשהתחיל ה'דיון' אצל האחים האם באמת מגיע הענין הזה של ה'מכירה' או לא?! - מיד יהודה נכנס בתמונה, אמר להם "מה בצע כי נהרוג את אחינו" (בראשית לו טו), למה נהרוג אותו? הרי זה לא ברור אם הוא אשם או לא, אם אנחנו צודקים או לא, ולכן אנחנו נעשה משהו אחר, אנחנו נמכור אותו ונראה מה יהיה. וכך היה. מכרו את יוסף, לקחו את הכתונת של יוסף והטבילוה בדם, ובאו לביתם.

'ויתאבל על בנו ימים רבים'

ויעקב אבינו ע"ה רואה את הכתונת של יוסף, "ויכירה", ויאמר כותנת בני, חיה רעה אכלתהו, טרוף טרוף יוסף. ויקרע יעקב שמלותיו, וישם שק על מתניו, ויתאבל על בנו ימים רבים. ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן להתנחם, ויאמר כי ארד אל בני אבל שאולה. ויבך אותו אביו" (בראשית לו לג-לה). 'אביו' זה יצחק (רש"י, בשם רבותינו במדרש בראשית רבה פר' פד ס' כא). מכרו אותו למדיינים (בראשית לו, לו), והם מכרו אותו למצרים לפוטיפר שר הטבחים (שם).

'וירד יהודה'

ומיד - אין הפרש - פסוק אחד אחרי המכירה (לו א-ב), אומרת התורה: "ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו, ויט עד איש עדולמי ושמו חירה. וירא שם יהודה בת איש כנעני ושמו שוע, ויקחה ויבוא אליה". הפרשה אפילו לא נותנת הפסקה. מכרו את יוסף, הצער העצום של יעקב אבינו ע"ה, כל הנסיונות לנחם אותו, לדבר על לבו לא מועילים כלום - ומיד יהודה מתחנן.

צערו של יעקב אבינו ע"ה

ורבותינו במדרש (בראשית פר' פה ס' א) עמדו על הפליאה הזו: בא ותתבונן, בא תעיין במצב של המשפחה של יעקב אבינו ע"ה באותו הזמן, איפה יוסף? בגלות שחורה. מעבירים אותו מיד ליד. יוסף בצער בשקו ובתעניתו. ראובן היכן? - גם כן בשקו ובתעניתו. יש לו את הצער שלו. ויעקב אבינו ע"ה, איזה צער, איזה עגמת נפש, כולם באים מנסים קצת לטפטף לו טיפות של תנחומים, טיפות של נחמה - ולא מועיל כלום. 'וימאן'. לא עוזר הניחום, אפילו 'אחוז אחד' קטן בכדי להרגיע אותו. 'ושב הוא בצער, בבכי, בוכה, אבל וחפוי ראש' (אסתר ו יב).

הצער של האחים

והאחים כשהם רואים את האבא שלהם כך? - ודאי הם גם כן בצער כפל כפליים. הרי הם יודעים את האמת, הם לא יכולים לדבר, הם עשו חרם בצירוף הקב"ה שאף אחד לא יפתח את הפה (ע' מדרש תנחומא פר' וישב ס' ב, פרקי דרבי אליעזר פרק לח). ולכן גם יצחק אבינו ע"ה שותק. כולם יודעים את האמת שיוסף חי ולא יכולים לדבר. וממילא הכאב בכפל כפליים. רואים איך יעקב שרוי בצער גדול ועמוק, וכמה שמנסים לנחם אותו הוא לא מתנחם. ובאמת במושך שבע עשרה שנה הסתלקה השכינה מיעקב כמו שאמרו רבותינו (מדרש תנחומא וישב ב), לפי שהיה שרוי בצער והכאב בכל יום עדיין בתוקפו.

יהודה הולך ונושא אשה בזמן של הצער הנורא

ומה עושה יהודה באותו זמן? הולך ומתחתן. שולח לכולם הזמנות: 'אם ירצה ה' חתונה ביום זה וזה שעה זה וזה', מזמין את כולם 'תבואו לחתונה שלי'. והפלא עצום, לא מצא יהודה זמן אחר לחתונה?! הרי כל הכאב חי, כל הכאב בתוקפו. כולם בצער. אין לך אחד במשפחה שיש לו חיוך על השפתיים, תחכה. צריך להתחתן - בסדר. אין ספק בכך, זה דבר גדול ומצוה חשובה. אבל בזמן המתאים. תחכה עוד כמה זמן, יירגעו קצת הרוחות, הכאב יקטן קצת. מה בוער לך דוקא עכשיו? תמצא לך זמן אחר, תחכה, יעבור עוד חצי שנה, שנה, יירגעו הרוחות, אולי אביך יתנחם, אולי יהיה איזה שמחה או מאורע. קצת יתאוששו וירגעו. תמתין. [וכמו שאומרים שהזמן הוא עצמו רופא והמרפא הכי טוב]. אבל יהודה קובע את חתונתו באותו זמן. 'יהי בעת ההיא', כך מדגיש הפסוק. **'בעת ההיא'**. יהודה הולך ונושא אשה, הוא לא עושה את החשבונות הללו, אלא הוא שולח 'הזמנות' לכל בני המשפחה האבלה לבוא ולהשתתף בשמחתו. ויהודה יורד והולך להתחתן. וכי לא מצא זמן אחר להתחתן? עכשיו שכל המשפחה נמצאת בצער וביגון, זהו הזמן המתאים לזה!?

הורידוהו מגדולתו

ולא רק זה, רבותינו גילו לנו עוד פרט חשוב במאורע הזה. יהודה אחרי שראה מה שקרה הצער העצום של האבא, הצער הגדול של יעקב אבינו ע"ה, והוא יודע שהוא למעשה העיקרי בגרמא הזו, בגרמא בנייקין' הזו, כיון שהוא היה 'המלך', הוא היה הגדול שבחבורה, והוא זה שהציע על מכירת יוסף, ואילו הוא היה אומר להחזיר את יוסף ולא לעשות לו כלום - כל האחים היו מבטלים דעתם מפני דעתו, אבל יהודה הוא שהמליץ על המכירה. ואחרי שראו האחים את הצער הגדול שנגרם לאביהם, "וירד יהודה", אומר רש"י (בראשית לח א, לט א) בשם רבותינו (מדרש תנחומא פרשת ויגש ס' ט), שהורידוהו מגדולתו.

יהודה היה המלך ובגללו נמכר יוסף ונגרם הצער לאביו

הרי הפסוק הזה "וירד יהודה" נסמך מיד למכירת יוסף, מדוע? מה ענין הסמיכות בין הירידה של יהודה לבין מכירת יוסף, וכמו שמביא רש"י (שם), "ויהי בעת ההיא, למה נסמכה פרשה זו לכאן, והפסיק בפרשתו של יוסף", הרי לכאורה הפרשה הזו של יהודה לא שייכת לכאן, וכיוון שהתחילה התורה לספר את שאירע עם יוסף, הייתה התורה הקדושה צריכה לגמור ולסיים את סיפור הדברים שהיה עם יוסף, ורק לאחר מכן שוב לדבר על יהודה ושאר השבטים. ומדוע מיד אחרי תחילת סיפור המכירה מופיע ענין זה של ירידת יהודה? - "ללמה, שהורידהו אחיו מגדולתו", יהודה היה הארי שבחבורה, הגדול שבהם, ואחיו עשו אותו מלך עליהם (בראשית רבה פר' פד סי' יז), ועכשיו הורידהו מגדולתו "כשראו בצרת אביהם, אמרו, אתה אמרת למכרו! אלו אמרת להשיבו, היינו שומעים לך!".

ויאמן להתנחם

אמרו האחים ליהודה: 'הרי אתה היית זה שמחליט בסופו של דבר, שהיית מלך עלינו (כאמור בשם בראשית רבה שם), ראש הסנהדרין הארי שבחבורה, וההכרעה היתה בידך. הנה, אנחנו רצינו להרוג אותך, אבל מכיון שאתה אמרת שלא נהרגנו אלא נמכור אותך, שמענו בקולך ומכרנו אותך. ואילו היית אומר גם לא למכרו אלא להשיבו אל יעקב אבינו, היינו שומעים לך. ולכן עכשיו שאנחנו רואים בצרת אבינו, ששרוי בצער עצום וממאן להתנחם, כאמור "ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן להתנחם", אתה הוא זה שאשם בדבר!". ומפני זה הורידהו מגדולתו.

איבד חלקו בעולם הבא

והנה יהודה ידע שלמעשה מי שהיה 'המכה בפטיש' שגרם לכל הענין הזה של מכירת יוסף - הוא. הכל היה תלוי בו. וכאשר יהודה ראה את הצער הגדול של אביו, ממילא הוא החזיק עצמו שבודאי אין לו עולם הבא יותר. כך היה מובן אצלו, אחרי מה שהוא עשה, אחרי הצער הנורא הזה לאבא, בודאי הוא הפסיד את העולם הבא שלו. הוא הבין שאם גרם צער גדול לאבא שלו, ולא יום ולא יומיים אלא במשך שנים היה שרוי בצער, אמר יהודה 'אוי לי ואוי לנפשי, כל תורתני מצוותיו וזכויותיו אבדו לגמרי, הפסדתי כל חלקי, שהרי גרמתי צער אכזרי לאבא שלי!'.
צער אכזרי לאבא שלי!

יהודה הבין מה זה עולם הבא ומאי משמע הפסד עולם הבא

אם היו אומרים לאחד מאיתנו (ח"ו) שדחו אותו מהעולם הבא, הוא הפסיד את העולם הבא שלו, כמה צער נורא היה לו. והרי יהודה היה 'ארי שבחבורה', 'ראש הסנהדרין', והוא

ידע היטב מה זה 'עולם הבא', והבין היטב מה הפירוש בלהידחות מהעולם הבא, ולהפסיד את הכל. הכאב שלו היה בכפל כפליים ממה שאנחנו מבינים. ועם כל זה, בדיוק בזמן הזה, הוא הולך ונושא אשה. וזה פלא.

ג. מכר את חלקו בסעודה של לווייתן לעתיד לבוא...

מי שיודע מה זה עולם הבא... אצלינו זה 'קל', אנחנו לא תופסים מה הערך ומה זה בכלל עולם הבא. יש אנשים שאצלם זה 'הפקר', הוא לא מבין מה זה. אנחנו כל כך קטנים בהשגה ובהבנה של הדבר הזה, יש כאלה מוכנים בשביל פרוטות למכור את הכל. בתשובת מהרי"ט, של הגאון הגדול רבינו יוסף טיראני ז"ל המפורסם, שהובאה בספר אש דת (פרשת וילך), הוא דן על מעשה שהיה בעירו בחוץ לארץ, ב'קושטא', ב'תורכיה', שאלו אותו הלכה למעשה, ראובן שמכר לשמעון, (תקשיבו טוב מה הוא מכר לו), את החלק שלו ב'לווייתן' העתיד להיאכל לעתיד לבוא, אם זה תופס הקנין או לא!?

ביאור ענין סעודת לווייתן

אנחנו אפילו לא יודעים מה זה 'סעודת לויתן לעתיד לבוא'... לא מבינים אפילו את המילים, קל וחומר לא את המשמעות הנכונה שלהם... אבל הכוונה - כמו שאמרו הקדמונים (ע' להגר"א באדרת אליהו איוב ג כא) - כי 'לויתן' לשון 'לוויה', לשון 'חיבור'. חיבור עם הבורא יתברך. לזה נזכה לעתיד לבוא בב"א.

חייב מלקות ארבעים

ואותו אחד הלך ומכר את זה ב'פרוטות', ב'ניד עדשים' (בראשית כה לד), ושאלו את הגאון מהרי"ט ז"ל האם מכירה זו תופסת או לא תופסת?! - והוא כותב שזה ודאי לא תופס, אבל מגיע לו עונש גדול מלקות ארבעים! הוא עושה דבר כזה בשביל כמה פרוטות עלובות?! הולך ומוכר את חלקו לעולם הבא, חלקו ב'לווייתן' בשביל כמה פרוטות?! שוטה שבעולם. הוא לא מבין מה זה חשיבות של עולם הבא.

מבין רק בענייני עולם הזה...

בעולם הזה הוא מבין: 'אם יהיה לי כך, ואם יהיה לי כך', וכו' וכו'. בזה הוא מבין טוב מאוד... אבל עולם הבא, מה שיהיה זה טוב. 'כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא'... מה שיהיה זה טוב. 'יהיה הרבה יהיה מעט, אני לא דוחק את עצמי'... כמו שאומר ה'מסילת ישרים' (פרק ד), אני מסתפק במועט, במה שניתן לי הבורא יתברך, גם זה לטובה... כי אתה לא מבין מה זה עולם הבא! אם היית יודע מה זה עולם הבא, היית מוכר את עצמך לעבד כדי שיהיה לך יותר עולם הבא. היית עושה כל 'היכי תמצוי' בעולם כדי להגדיל את חלקך בעולם הבא. כיון שהוא לא מבין, הוא אומר יהיה כך או כך מה נפקא מינה...

מידת הדין המתוחה על יהודה

ובתר עניא אזלא עניותא, קיבל עונשים נוראים, אשתו של יהודה מתה, זה כבר צער פרטי. ואחר כך עוד בן שלו מת, ואחר כך עוד בן מת. 'ער ואונן'. הוא רואה את מידת הדין מתוחה עליו, ייסורים נוראים. ומה הוא עושה? - הולך ונושא אשה. זה הזמן?! תחכה. תמתין קצת.

המעשה של יהודה מוצא חן בעיני הקב"ה

והפלא היותר גדול, שהרי אנו רואים שהמעשה של יהודה מוצא חן בעיניו של הקב"ה ית"ש, מנישואין אלו של יהודה מי יוצא? - אמרו רבותינו (בראשית רבה פר' פה ס"א) שמנישואין אלו יצא 'אורו של משיח'. יוצא האבא של משיח. פרץ זורח. פרץ. ממנו יוצא בן דוד ממנו יוצא מלך המשיח (ע' יבמות עו:). ומשמע, שהסכימה דעת המקום ברוך הוא עם פעולתו ומעשיו של יהודה. מעשה זה היה נחא כלפי קודשא בריך הוא, והמעשה שיהודה עשה, היה חביב ואהוב ונחמד ורצוי לפני הקב"ה, והקב"ה בשכר זה נותן לו שכר עצום, שיוצא ממנו מלך המשיח, על ידי תמר.

השכר העצום של יהודה

הרי לנו שלא רק שאין כאן טענה וקפידיא על יהודה על שלא בחר את השעה הראויה, אלא אדרבא 'ונהפוך הוא', מן השמים הסכימו עם הפעולה של יהודה, נותנים לו את שכרו איתו ופעולתו לפניו (ישעיהו מ"ט), מלך המשיח יצא ממך. מה הביאור בזה?!

מוכן לתת לחבירו שבצער חצי עולם הבא...

הסבא מנובהרדוק ע"ה, סיפר מעשה שהיה אתו, שהוא שמע שני אנשים שהלכו בדרך לפניו ודיברו על פלוני שקרה לו כמה צרות, נשרף ביתו וסגר חנותו וירד מנכסיו ונפל לחובות גדולים, ועוד צרות, והם מתנים את הצער של פלוני זה האומלל, עד שקם אחד ואמר: 'תאמין לי, את העולם הבא שלי אני מוכן לתת לו!'

לתת עזרה לחבירו בפועל

פנה אליו ושאל אותו הסבא מנובהרדוק זצ"ל, 'וכמה מהעולם הזה אתה מוכן לתת לו?!'... הוא לא מבין את הערך של 'עולם הבא', ממילא קל לו לתת את כל העולם הבא שלו לחבר שלו... לא צריך חצי, מספיק גם רבע... כאשר יהודי נמצא בצרה וצריך עזרה, תעזור לו בפועל, תיתן לו מה שאתה יכול, לא תסתפק ותיתן לו את העולם הבא שלך...

לא להתייאש - להתחיל מחדש

אלא אמר האדמו"ר מקאצק זצ"ל (הובא בהגהה כל פירוש רמנים צופים על תנא דבי אליהו רבה פרק ה' אות נז דף מ ע"ב) דבר נפלא, יסוד גדול, ולמתבונן נפלא ביותר. כשיהודה רואה שהוא הפסיד את הכל, איבד את חלקו בעולם הבא, מה הוא עושה? - הוא מתחיל הכל מחדש. אמר יהודה, ובכן, כפי הנראה, חטא זה של מכירת יוסף מאבד את כל שיש לי. החטא החמור הזה, מאבד את כל מעשי הטובים שעשיתי, והפסדתי אותם. אבל אני לא אפול בדעתי יהיה מה שיהיה. **מתחילים את הכל מחדש**. מהי המצוה הראשונה בתורה? - פרו ורבו. מיד הולך יהודה ולקח אשה ומעמיד בית חדש.

ממשיכים הלאה במערכה

יהודה לא נפל בדעתו. הוא לא אמר 'אני אבוד', 'אני מיואש', את כל התורה והמצוות שעשיתי ואת כל העולם הבא שלי הפסדתי, ועכשיו לפחות שאת העולם הזה יהיה לי. לא. הוא החליט: ממשיכים הלאה במערכה. נכון, קרה מה שקרה, אבל אני אפתח דף חדש ואתחיל הכל מההתחלה.

זכה שממנו יצא מלך המשיח!

זו הייתה הגדולה של יהודה, וכשהקב"ה ראה את זה - הסכימה דעתו לדעת יהודה. אמר הקב"ה, כיון שכך אתה נוהג יהודה, שלמרות שהיית הגדול שבחבורה מלך וראש הסנהדרין, מכל מקום עכשיו שהפסדת את הכל לא נשברת אלא המשכת הלאה בעבודת ה', לך נאה ולך ראוי שיעמוד ממך מלך המשיח. זה היה שכר פעולתו.

המבחן האמיתי

למדנו מיהודה להמשיך הלאה, לא להישבר, לא נכנעים בשום פנים, להמשיך במערכה, להתחיל את הכל מחדש. בזה נבחן האדם: אם באמת הוא נמצא חייל כשיר, חייל אמיתי בעבודת הבורא יתברך. ולכן קיבל מה שקיבל: אורו של משיח. שאדם יתבונן בדבר, אם היו אומרים לו כך, שאין לו חלק לעולם הבא, האדם היה נשבר לשברי שברים, היה אומר: 'אוי ואבוי, עולם הזה אין לי עולם הבא אין לי ואנא אני בא?! מה יהיה איתי?!', אבל אצל יהודה זה לא היה כך. בדיוק להיפך. הוא החזיק עצמו כמצב הזה שהוא ח"ו נדחה מהעולם הבא, הוא איבד את הכל, כל יגיע כפיו בעבודת ה' יתברך. הכל אבד מחמת מה שעשה. מחמת חומר הענין. ואף על פי כן, יהודה לא נשבר, אדרבא מתחילים את הכל מחדש! אמת, מה שהיה לי הפסדתי, אבל אני ממשיך הלאה במערכה. אני חייל בצבא ה'. קרה מה שקרה - ממשיכים הלאה. מצוה ראשונה בתורה 'פרו ורבו', מיד הולך ונושא אשה

פרשת כי תבוא | מגיד דבריו ליעקב

ומעמיד דור ישרים מבורך. כי אני עדיין חייל בצבא ה' ואני לא יכול להפסיד את המערכה. לא להישבר - צריכים להמשיך הלאה. זה מה שעשה יהודה.

שכרו אתו ופעולתו לפניו

וזה מה שמצא חן בעיני שמים. ראו אותו, שעם כל מה שקרה, ועם כל הצער הזה, לא נפלה רוחו עליו, הוא לא התייאש ואמר 'אני אבוד'. הוא קם כארי, והמשיך הלאה במערכה, מצוה ראשונה 'פרו ורבו', מתחילים הכל מהתחלה, ומה שיהיה יהיה. אתה באמת חייל אמיתי בצבא ה'. לא נופל ברוחך, לא מתייאש, לא נשבר - לכן שכרו איתו ופעולתו לפניו (ישעיהו מ' ט). מה יוצא ממנו? מלך המשיח. זה השכר של יהודה.

מי שרוצה לזכות שבנו יהיה מלך המשיח...

אם יאמרו לאדם: 'מה אתה מוכן לעשות כדי שהנכד שלך יהיה מלך המשיח?', אדם רק שומע שאלה כזו הוא נעשה מאושר, שיש 'היכי תימצא' כזה... צריכים להמשיך הלאה. לא להכנע ולא להשבר. יהיה מה שיהיה. אפילו אם ח"ו אדם שומע שנדחה מהעולם הבא - להמשיך הלאה. אתה לא יודע חשבונות שמים. מה רוצים בשמים? שתמשיך הלאה. אין הפסקה. חייל אמיתי, שנמצא במערכה, בקרב, נופל באמצע כי קרה מה שקרה, וכי הוא נשאר שם?! מיד קם וממשיך בהסתערות. שעת מלחמה. אי אפשר להישאר במקום אחד. וזוכים לשכר העצום הזה.

יסוד גדול בעבודת השי"ת

זה יסוד גדול ומהותי לכל אחד ואחד מאתנו. כי עיקר העיקרים בעבודת ה' יתברך, שהאדם לא יפול בדעתו, ולא יתייאש. יש הרבה שאומרים, 'נכון, אנחנו באמת רוצים לתקן את מעשינו, ללכת בדרך הטובה והנכונה שעושה נחת רוח לה' יתברך, אבל כבר ניסיתי הרבה ולא עולה ביד'. 'כל כך הרבה התאמצתי וניסיתי ולא הצלחתי, וכבר אין לי כח עוד לעמוד במערכה. התייאשתי כבר'.

כולנו נקראים על שם יהודה

והנה אנחנו נקראים "יהודים" על שם יהודה, ללמדנו גם כן את הנקודה הזו. באיזה מצב שיהיה האדם, לא יפול בדעתו ולא יתייאש. ואדרבה, כאשר רואים בשמים שהאדם מתחזק בדעתו ואומר, אף על פי שקרה מה שקרה, אני אתחיל את הכל מההתחלה והי מה, אפתח דף חדש, מסייעים אותו מן השמים ונותנים ברכה בעמלו.

'אני במשבר'...

לא שהיה יושב בצער ובוכה 'אני במשבר', 'אני אבוד', אלא אדרבא, הוא ממשיך הלאה, הוא חייל בחזית המערכה, ואם נפל - קם וממשיך הלאה. יש הרבה אומרים לך 'אני במשבר', הוא בוכה ומחייך... האשה היא שנמצאת 'במשבר' בשעה שיולדת, לא אתה... אתה תתחזק ותהיה גיבור כארי, אל תתייאש, כל המחובר לחיים יש לו תקווה, כל זמן שהנר דולק אפשר עוד לתקן. עם כל מה שהיה, הקב"ה רחמן ורוצה את טובתנו, וידו פשוטה לקבל שבים.

מן הטובות שחטיב הקב"ה עמנו

החסיד רבינו יונה גירונדי ז"ל בתחילת ספרו שערי תשובה (שער א אות א) לימדנו, "מן הטובות אשר היטיב השם יתברך עם ברואיו", הרבה טובות הקב"ה גמל וגומל עם האדם, כמו שאנו אומרים ב'נשמת כל חי', אבל אחת מן הטובות המיוחדות והמעולות ביותר, "כי הכין להם הדרך לעלות מתוך פחת מעשיהם ולנוס מפח פשעיהם, לחשוך נפשם מגני שחת ולהשיב מעליהם אפן", זו מידת התשובה, "ולימדם והזהירם לשוב אליו כי יחטאו לו, לרוב טובו וישרו כי הוא ידע יצרם, שנאמר (תהלים כה, ח): "שוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך", מה הכוונה 'יורה חטאים בדרך'? מה זה יורה? - זה לא לשון ירייה שיורים בו... אלא שהקב"ה מראה את הדרך, הקב"ה פותח את הדרך, 'אני לדודי ודודי לי', רק תבוא. אל תתייאש. וכבר אני אקרב אותך אליו, ותקבל עזרה גדולה ממני.

שערי תשובה תמיד פתוחים

מוסיף רבינו יונה, "ואם הרבו לפשוע ולמרוד ובגד בוגדים בגדו", רבינו יונה נוקט את הדברים היותר חמורים, מדבר על 'בוגד' פשע ו'מרד', זה לא כל אחד מגיע לזה, זה רשע מרושע בתכלית שיודע בוראו ומתכוין למרוד בו, כמו הרשעים בדורות שמלפנים, ועם כל זה, "לא סגר בעדם דלתי תשובה" השער תמיד פתוח, רק תבוא. "שנאמר (ישעיה לא, ו) "שוב לאשר העמיקו סרה", אפילו אדם 'סר' והעמיק נוראות בעוונות שלו, עדיין הקב"ה מחכה עד הרגע האחרון, ועד בכלל. "ונאמר (ירמיה ג, כב) שובו בנים שובבים ארפה משובותיכם". הקב"ה לא נועל את השערים. שערי תשובה לא ננעלו. וזה טובה נפלאה. אתה יכול לפתוח דף חדש. עד דכדוכה של נפש, הקב"ה מצפה ומייחל (ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א).

הקב"ה עוזר לשבים

עוד מוסיף רבינו יונה, "והוזהרנו על התשובה בכמה מקומות בתורה, והתבאר", הקב"ה לימד אותנו בתורה הקדושה, "כי התשובה מקובלת גם כי ישוב החוטא מרוב צרותיו, כל שכן

פרשת כי תבוא | מגיד דבריו ליעקב

כב

אם ישוב מיראת השם ואהבתו, שנאמר (דברים ד, ל): "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו". והתבאר בתורה, כי יעזור ה' לשבים כאשר אין יד טבעם משגת", אחד אומר אני לא מסוגל לפי טבעי לעשות תשובה, אומר רבינו יונה הקב"ה יעזור לך, שגם אם אין בטבעך להשיג את התשובה, אתה תשתדל ותתקרב והקב"ה יעזור לך הלאה.

בעל תשובה יכול לזכות להדיע למדרגת האהבה

ולא רק שהקב"ה יעזור ויקרב אותם לתשובה גדירא, אלא מוסיף רבינו יונה, "ויחדש בקרבם רוח טהורה להשיג מעלת אהבתו", אדם יכול להגיע למדרגה של 'אוהב', זה נורא נוראות. אברהם אבינו ע"ה זכה להגיע למדרגה הזו של אהבה להקב"ה. ואומר הקב"ה שיעזור לבעל תשובה להגיע עד למדרגה כזו עצומה ונשגבה! "שנאמר (דברים ל, ב): "ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו, ככל אשר אנכי מצוך היום ובינך בכל לבבך ובכל נפשך". ואומר בגוף הענין (דברים ל, ו): "ומל' ה' את לבבך ואת לבב זרעך" - להשיג אהבתו", עד אהבה אפשר להגיע, "והנביאים והכתובים דיברו תמיד על דבר התשובה, עד כי באו עקרי התשובה כלם מפורשים בדבריהם".

לנצל את ימי הרחמים חודש אלול

וזה הזמן! נותרו לנו עוד מספר מועט של ימים עד ראש השנה, כל אחד ואחד צריך להחליף חושים בלי תירוצים ובלי להגיד 'קשה לי' 'אני לא יכול', 'עוד מעט', כל רגע שאדם מחמיץ אוי ואבוי! אם אנחנו נאסוף ונכין עצמו להגיע בזמן, נזכה להיכנס ראשונים, לפני שתהיה מידת הדין מתוחה, כדברי הגר"י בלאזר זצ"ל (הובא במגיד דבריו ליעקב פרשת כי תבוא תשפ"א). והבא להטהר מסייעין אותו, וכמו שהאריך בספר חרדים (פרק ע), או על ידי מלאכים שיסייעו לעשות תשובה, או נשמת צדיק, או אפילו - לא יאומן - ניצוץ מנשמת משה רבינו ע"ה. (וכדאי ומומלץ לראות דברי קדשו ז"ל בפנים ספר חרדים). ה' יהיה בעזרנו, ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

חידו"ת פרשת כי תבוא

א. בענין סמיכות פרשת עמלק לפרשת ביכורים

דברים (כ"ו א'): "והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה, וירשתה וישבת בה, ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך אשר ה' אלהיך נתן לך, ושמת בטנא והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשכן שמו שם".

ובתב רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל: "והיה כי תבוא, לעיל מיניה כתיב תמחה את זכר עמלק, וסמך ליה והיה כי תבוא אל הארץ, שנצטוו למחות זכר עמלק מיד בכניסתן לארץ, ועל זה רצה עמלק לעכב ביאתן, שהוא הגיד למלך מצרים כי ברח העם, וכן הגיד ללבן כי ברח יעקב, ועל כן סמך לו פרשת בכורים שמזכיר בה ארמי אובר אבי".

והיום יום הששי, ערב שבת קדש פרשת כי תבוא, בהיותי קורא הפרשה שנים מקרא אחד תרגום, עלה בדעתי בס"ד לפרש באופן נוסף מדוע נסמכה פרשת עמלק לפרשת בכורים, ובהקדם דברות קדשו של הגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן ז"ל מלובלין בספרו פוקד עקרים (אות ה') שכה כתב: "וזאת נבואה ראשונה שנזכר בה שם זה "צבאות", שממנו המשכת ריבוי הצבאות כנ"ל, ועל כן חנה הנביאה פעלה על ידי שם זה ליפקד בכנים, וכן הלשון "פקדתי" שבלשון זה נפקדים כל העקרים והעקרות, ובא הולדת וריבוי הזרע, ואצל עמלק בהיפך על ידי זה נמשך מחיית זרעו, לפי שהוא ההיפך מריבוי צבא ה' וזרע ישראל, ועל כן אמרו בראש השנה (ח' א') אימת לבשו כרים הצאן באדר מתעברות באדר, וישראל נמשלו לצאן ואז הוא זמן ריבויים, וכך קבלתי כי בחודש זה "אדר" מסוגל מטעם זה לפיקוד עקרים ועקרות.

והיינו לפי שחודש זה מיוחד למחיית עמלק, וכל מניעת הולדה שנמצא בזרע ישראל הוא רק מקטרוג עמלק, שחתך מילותיהם של ישראל וכו', המקטרג נגד קדושת הברית שבזרע ישראל שממנו נמשך הריבוי וההולדה, ובני יוסף אמרו ליהושע ואני עם רב אשר עד כה ברכני ה' (יהושע י"ז י"ד), כי בו היה ברכת הריבוי שהיא קדושת היסוד, ועל כן הוא יוסף שטנו של עמלק כמו שאמרו ז"ל (ב"ר פע"ה ס"ב), ואות הברית הוא המבדיל בין ישראל לעמים, ועל ידי שישראל מובדלים מהעמים על ידי זה בא הריבוי בהם, דעל כן במצרים ויפרו וירבו דאחת היתה ופירסמה הכתוב, וכן אמרו בספרי (פרשת כי תבא) ויהי שם לגוי מלמד שהיו מצויינים, ועל ידי זה היו עצום ורב" עש"ב.

ובספרו רסיסי לילה (אות נ"ג) הוסיף הגאון רבי צדוק הכהן ז"ל וכתב: "המן נתפאר ברוב בניו, וחשב להאביד בני ישראל, ונהיה להיפך, כי עקרה ילדה שבעה היא חיבור אותיות ו"ק ורבת בנים אומללה, ועל כן יוכלו לפעול פיקוד עקרים ועקרות בפורים, אותם שהיה להם כבר ימים של צער הרבה על ידי שנעוץ סופן בתחילתן להחזיר הכל למקורן וזכין לבנים, כי כל עקרים ועקרות דישראל נמשך משורש עמלק, שהיה מחתך מילותיהם ואומר טול מה שבחרת, דמקטרג על מה שהשי"ת בוחר בזרע ישראל", עיין בכל דברי קדשו זצ"ל (שם ושם) ותראה נפלאות מתורת ה' ודוק היטב.

ומבואר באר היטב שכל בחינת עקר ועקרה שיש בישראל, הוא נמשך משורש עמלק הרשע ימ"ש, ובעטיו של נחש ארור זה אין ריבוי בעם ישראל, וכל שיש מחיית עמלק יש ריבוי והולדה בישראל כנ"ל, והנה על ידי מצות בכורים זוכים לפריה ורביה ופרי בטן עיין בספר המדות ח"ב (ערך בנים אות י"ט), ובמדרש דברים רבה (פ"ג ס"ה): "מה פרי אדמתך צריכים עישור, אף פרי בטנך צריכים עישור, וזו המילה. דבר אחר אמר רבי יהודה בר סימון למה הקיש פרי הבטן לפרי האדמה, שיהיו פרי אדמתך, מכפרים על פרי בטנך, מנין שכך כתיב וכפר אדמתו עמו", והיינו נמי שהרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול כלל הלכות פדיון הבן בהלכות בכורים, ודוק. [וראה נא ראה כי תיבות הפסוק "ולקחת מראשית כל פרי האדמה" עולים בגימטריא: "בזכות הבכורים הכל ילדו, ופריה ורביה בישראל", חושבנא דדין כדין ודוק].

והיינו טעמא דנסמכה פרשת בכורים לפרשת מחיית עמלק, שעל ידי מחיית עמלק שורש העקרות, נפקדים בבנים, והיא היא מצוות בכורים ששכרה בנים ובקיומה מתבטל עמלק ודוק.

ב. בענין מצות ביכורים משבעת המינים

דברים (כ"ו א'): "והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה וירשתה וישבת בה, ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך אשר ה"א, ושמת בטנא, והלכת אל המקום אשר יבחר ה"א לשכן שמו שם".

ופירש רש"י ז"ל: "מראשית, ולא כל ראשית, שאין כל הפירות חייבין בביכורים אלא שבעת המינים בלבד, נאמר כאן ארץ, ונאמר להלן ארץ חטה ושעורה וגו', מה להלן משבעת המינים שנשתבחה בהן ארץ ישראל, אף כאן שבח ארץ ישראל שהן שבעת המינים" ובעל הטורים שם כתב: "ולקחת בגימטריא בשבעה המינים", ועיין בדברי הרב ספורנו ז"ל שם.

ובתב שם בספר שפתי כהן על התורה: "מראשית יביא ראשית, מראשית, לראשית, למקום ראשית, לראשית כל ראשית. יביא ראשית, אלו ישראל שנקראו ראשית שנאמר (ירמיה ב' ג) קודש ישראל לה' ראשית, מראשית אלו הביכורים שנאמר מראשית כל פרי וגו', לראשית הוא הכהן שהוא ראשית העבודה, למקום ראשית הוא בית המקדש שהוא ראשית כל העולם, לראשית כל ראשית זה הקב"ה שנאמר (ישעיה מ"א ד) אני ראשון ואת אחרונים אני הוא".

ומבואר דמצות ביכורים אינה נוהגת אלא בשבעת המינים בלבד, וכך שנינו במסכת ביכורים (פ"א מ"ג): "אין מביאים ביכורים חוץ משבעת המינים", והובאה משנה זו בתלמוד מסכת פסחים (נ"ג ב'), ומנחות (פ"ד ב'), ובספרי (ר"פ כי תבא) ילפי לה מגזרה שוה שביכורים אינם באים אלא משבעת המינים, וכמו שהביא רש"י ז"ל לעיל, וכן פסקו כל רבותינו הראשונים ע"ה, עיין לרמב"ם בחיבורו הגדול הלכות ביכורים (פ"ב ה"ב), וספר החינוך (מצוה צ"א) ורש"י הנ"ל, ותוספות חולין (ק"כ ב' ד"ה אף), ופסקי תוספות שם (סימן שנ"ב) ועוד.

ושם בספר שפתי כהן נתן טעם לדבר מדוע מצות ביכורים רק משבעת המינים: "אמרו רז"ל במנחות (פ"ד ב') מראשית ולא כל ראשית, כי אין חייב בביכורים אלא שבעה מיני הפירות

שנשתבחה בהם ארץ ישראל, לפי שאלו המינים הם חיותו של אדם, ושאר מיני פירות אינן אלא להשלים החסרון שלא יהא העולם חסר כלום, כי לפעמים יש בהם צורך, אבל לא כמו אלו השבעה מינים, ומברכתם של שאר פירות תבין שאומר בורא נפשות רבות וחסרונן שהן שאר פירות, על כל מה שברא להחיות בהם, וכל אחד משבעת המינים הוא יש לו אצילות מהשבע כשתדקדק בהם, וכדי שיתברכו כל הפירות, לזה אמר מראשית שהן שבעת המינים ואחר כך אמר כל פרי האדמה שיתברכו כל הפירות שהן בכלל אלו השבעה" עכ"ל.

ומצאתי בתרגום שני למגילת אסתר (י"ג ז) על הפסוק הפיל פור הוא הגורל מיום ליום מחודש לחודש שכה תרגם: "ובחודש שבט לא, בגלל דביה ריש ירחא שתא לאילניא דמנהן מקריבן ביכוריא", ולכאורה יש להבין, שהרי הביכורים באים גם מחטה ושעורה, ומהרש"א ז"ל פסחים (ל"ו ב) כתב שגם משאר שלשת מיני דגן דהיינו כוסמין, שבלת שועל ושיפון, ועיין בהגהות רש"י פסחים שם, ובספר מנחת חינוך (מצוה צ"א אות א) ואכמ"ל.

ותו פשט לשון התרגום אילניא די מנהון מקריבין ביכוריא, מורה שביכורים באים מכל פירות האילן, והרי אינם באים רק מחמשת מיני אילנות וכנ"ל, ויש ליישב.

ואולי כוונת התרגום שני כסברת רש"י ז"ל בפירושו לספר נחמיה (י" ל"ו) שכתב: "בכורי כל פרי עץ, בכורי של כל פרי האילן הם מדברי חכמים", הרי שרש"י ז"ל סובר שעם שמצות ביכורים נהגת רק בשבעת המינים וכן כתב רש"י ז"ל עצמו בפירושו לתורה וכנ"ל, מכל מקום מדברי חכמים ביכורים נהגים בכל פרי האילן, והיינו שאמר התרגום: "אילניא די מנהון מקריבין ביכוריא", ומכאן מצאנו מקור נפתח לדברי רש"י ז"ל בנחמיה ודוק. [ורש"י ז"ל היה לו תרגום שני לאסתר ומזכירו בפירושו לתורה דברים (י"ג ד) עיין שם. ורש"י גם בפירושו לתלמוד מגילה (י"ג ב) מביא תרגום אסתר, אבל שם אינו מוכרח שהוא תרגום שני, ויתכן שכוונתו לתרגום ראשון עיין שם ודוק].

ובן מפורסמים דברות אותו חד מן קמאי מרבתינו הראשונים ע"ה, הנדפסים בסוף חידושי הר"ן חולין (ק"כ ב) שכה כתב: "אף על גב דאינו חייב להביא ביכורים אלא משבעת המינים, מכל מקום אם רצה להביא משאר מינים מביא דתנן התם רבי שמעון אומר מעטרין את הביכורים חוץ משבעת המינים רבי עקיבא אומר וכו', משמע דאם רצה להביא משאר מינים מביא", והביא דבריו הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל בתוספותיו למשניות ביכורים (פ"ג מ"ט אות י"ט) וסיים בצ"ע, ועיין מנחות (פ"ד ב) ע"ש.

ופשט לשון אותו קדמון ז"ל שהביכורים שמביא משאר פירות האילן תורת ביכורים להם גם מן התורה, ולא כרש"י בפירושו לנחמיה שרק מדברי חכמים, והדברים ארוכים ועיין בזה לגאון מלבי"ם ז"ל בפירושו לנחמיה שם, ובתפארת ירושלים למסכת ביכורים הנ"ל, ובאריכות לאב ובנו בספר משנת רבי בנימין על מסכת ביכורים שם מה שכתבו הגאון המחבר רבי בנימין רבינוביץ ז"ל ובנו הגאון האדר"ת ז"ל, ובהגהות הגאון מהרי"פ פרלא ז"ל הנדפסים בקובץ נועם (כרך כ"ב דף ש"א ודף שכ"ד) ואכמ"ל. [מה שכתבתי שהחידושים לחולין שם לא יצאו מרבינו הר"ן ז"ל היינו ממאי דכתיבנא מפי סופרים בחיבורי כנסת יעקב (דף ע"ד ואילך) ע"ש].

ובהיותי בזה ראיתי לרבי חיים ב"ר בצלאל ז"ל אחי מהר"ל מפרגא ז"ל בספרו ספר חיים (ח"א

חידו"ת פרשת כי תבוא | מגיד דבריו ליעקב

פרק ד') שכתב: "ורבותינו במסכת כתובות (ק"ה סע"ב) אמרו כל הנותן דורון לתלמיד חכם כאילו הקריב ביכורים, שנאמר ויביאו לאיש לחם ביכורים, והכונה לפי שביכורים באים רק מן החיטים, ולא זכו לה ישראל עד עצרת שכבר קבלו ישראל את התורה, אבל בפסח שלא קבלו את התורה, לא היה קרבנם רק מנחת העומר שעורים שהוא מאכל בהמה, ואדם זה המכבד את החכמים אפילו אם הוא עם הארץ ראוי הוא לאותו קרבן שזכו עליו גם ישראל כשקבלו את התורה".

והנה מה שכתב בספר החיים שהביכורים באים "רק" מן החיטים - בעניותי איני מבין דברי קדשו ז"ל, שהרי מצות ביכורים נוהגת בכל שבעת המינים ולא רק בחיטים, וכמו שהבאתי לעיל בארוכה וצ"ב.

וראיתי לגאון בעל כלי יקר על התורה בספרו עוללות אפרים ח"ב (עמוד י"ד מאמר ק"ז דמ"ב ע"ד) שלענינו דרך באותה דרך ובאותו רעיון שכתב בן זמנו ומקומו הוא ספר החיים הנ"ל, וכה כתב: "מה שבא העומר מן השעורים ויש לו שיעור, כי שיעור העומר ידוע, ושתי הלחם של עצרת בא מן החיטים ורז"ל לא נתנו בהם שיעור וכו', הטעם שעדיין ישראל לא קבלו את התורה מפסח עד עצרת ולא יצאו עדיין מכלל בהמה לכלל אדם וכו', ולפיכך קרבנם בא מן השעורים שהוא מאכל משותף לאדם ולבהמה וכו', אמנם כאשר קבלו את התורה באו לכלל אדם ולכך היה קרבנם חיטים שהוא מאכל מיוחד לאדם, רמז לתורה ואין לה שיעור וכו', אמנם בעצרת קבלו תורה והיה קרבנם מן החיטים המיוחד למאכל אדם כאמור ואין להם שיעור" ודוק היטב.

אמנם מה שכתב בספר עוללות אפרים שלש פעמים "דשתי הלחם של עצרת אין להם שיעור ולא נתנו רז"ל שיעור - עם שאיני כדאי בעניותי איני מבין דברי קדשו ז"ל, והרי מקרא מלא בספר ויקרא (כ"ג י"ז) ממשבתיכם תביאו לחם תנופה שתיים, **שני עשונים סולת תהינה** וגו', הרי מפורש במקרא שיעור שתי הלחם, ועיין בדברי הרמב"ם ז"ל בהלכות תמידין ומוספין (פ"ח ה"ד), ובספר החינוך (מצוה ש"ז) ושם במנחת חינוך (אות ב') וצל"ע.

והנה זכיתי בס"ד להדפיס בקצרה הערתי הנ"ל על ספר החיים בקובץ התורני "אוצרות ירושלים" שנת תשל"ב (גליון ק"ב), ובהרחבה בקובץ התורני "כרם שלמה" דברוב שנת תשמ"א (גליון חשון דף מ"ד) וכנ"ל, ואחר כך חכם אחד שליט"א שם בכרם שלמה (גליון טבת דף מ"ו) יצא ליישב דברי ספר החיים וכה כתב: "לא קשיא, דאין כוונת בעל ספר החיים על מצוות ביכורים הכתובה בפרשת כי תבוא, אלא רק על מצות שתי הלחם שנקראת לחם ביכורים, והם אינם באים אלא מן החיטים, ומקרא מלא בספר במדבר (כ"ח כ"ו) וביום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה, ופירש רש"י חג שבועות קרוי ביכורי קציר חיטים על שם שתי הלחם שהם ראשונים למנחת חיטים הבאה מן החדש, ועיין מנחות (ס"ח ב') עכ"ל.

ויישר כוחו שטרח להעמיד ולהסביר הדברי בעל ספר החיים ז"ל, וכאשר אנחנו מצווים להעמיד דברי החכמים, שלא יאמרו דבר היפך דברות רז"ל, אבל המעיין יראה יבין ויבחין אם אכן לכך נתכוין הגאון בעל ספר החיים ז"ל דהיינו מצות שתי הלחם, ולא על מצות ביכורים, והרי מהא דבספר החיים הביא להיא דכתובות הנ"ל "כל הנותן דורון לתלמיד חכם כאילו הקריב ביכורים", מבואר דבמצוות ביכורים ממש מדובר ולא בשתי הלחם, וכמפורש בתוספות כתובות שם דעל ביכורים קאי ולא על שתי הלחם ודוק.

ואם משום גודל התמיהה צריכים אנחנו לדחוק הדברים ז"ל, הרי גדולה מזו כתבתי שבעל כל יקר ז"ל כתב שלשתי הלחם לא נתפרש השיעור, והרי הוא מקרא מלא כנ"ל, ואקצר.

ומה שכתבו רבותינו הנ"ל שהשעורים מאכל בהמה ולא מאכל אדם - עיין מה שהארכתי בזה בקובץ התורני "אוצרות ירושלים" שנת תשל"ו (גליון קצ"ד סימן תק"ס אות ר"ב), ועכשיו צולם בחיבורי כנסת חיים (דף ק"ד) ומה שהוספתי בגליון שם וצרף לכאן.

תדפיס מספר שנות חיים כת"י - ענייני אריכות ימים

סימן קצנ

שונא מתנות יחיה

גמור בדין שמים. הרי ריבית שאדם נותן מרצונו, אף על פי כן אסרה תורה, וכל שכן זה, וזהו שנאמר במשלי (כ"ג ו') אל תלחם את לחם רע עין, ולכן שונא מתנות יחיה, ותשובתו קשה שאם ישלם לו בוש לקבל" ודוק היטב.

ורבינו הסמ"ע חו"מ (סימן רמ"ט אות ד') כתב: "ושונא מתנות יחיה. פסוק הוא במשלי

(ט"ו כ"ז), ודריש לה כן ברפ"ג דקידושין (ג"ט א'), וכוונת חז"ל דרך בני אדם להיות להוט אחר ממון בסוברם להחיות נפשו ונפש ביתו, וקאמר דאדרבה שונא מתנות יחיה, כי הלהוט אחר מתנות צריך להחניף הבריות ואינו מוכיחן על מעשיהם הרעים שרואה בהם, ועיין פרישה".

וראיתי לרבינו יונה ז"ל בביאורו למשלי שם כתב: "ושונא מתנות יחיה. הוא שהגיע אל הקצה האחרון בחיוב הרחקת החמדה, וחפץ שיהיו מזונותיו בידי שמים וביגיע כפיו. והנה זאת המידה גדר להרחקת החמדה, ותציל ממוקשי החנופה", ועוד עיין בדבריו שם (כ"א כ"ו) ודוק.

ונראה לי שבלשונו הטהורה כלל רבינו יונה ז"ל שני הטעמים הנ"ל שיש בשונא מתנות יחיה, הראשון שהוא גדר "החמדה" שהיא אם כל חטאת ובפרט בענין הגזל, וכדכתב רבינו בחיי ז"ל שמות (כ' י"ד): "ולולא שהגזל בכלל החמדה ומצד החמדה, היה ראוי להכתב בעשרת הדברות בכלל הלאוין לאו של לא תגזול, כי היא עבירה חמורה עד מאד, ורוב העולם נכשלים בה, ועוד שהיא מצוה מושכלת

משלי (ט"ו כ"ז): "עוכר ביתו בוצע בצע, ושונא מתנות יחיה".

יש לי לדקדק מדוע קרא נקט בלשון רבים "מתנות", ולכאורה יותר נכון היה לו לומר "מתנה" בלשון יחיד, ואטו מתנה אחת מותרת ולא נאמר בה שונא מתנות, אתמהא.

ובמעמו של דבר מדוע שונא מתנות יחיה, הנה רש"י ז"ל משלי שם פירש: "ושונא מתנות יחיה, מאחר שהוא שונא מתנות, כל שכן ששונא את הגזל".

ויש לפרש שכשהוא שונא גזל יחיה, כי הגזל מקצר ימי האדם, ככתוב בספר ירמיה (י"א א') עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזובו, ועיין שם בפירוש הרד"ק ז"ל, ועיין בבא קמא (ק"ט א') ולחסיד רבינו יונה ז"ל בשערי תשובה (ש"ג אות כ"ד ואות ק"י), ובחיבורי מנוחת שלום ח"ט (סימן נ"ט), ובחיבורי הנכחי לעיל (ערך גזל, וערך עושר ולא במשפט) וצ"ע לכאן.

ומדברי רש"י ז"ל מתבאר דטעמו של דבר שהשונא מתנות יחיה, משום סרך גזל נגעו בה, כלומר שהאובה מתנות יכול להגיע גם לגזל, ומיישך שייכי אהרדי, ונראה לי שכך גם הבין רבינו יהודה החסיד ז"ל שכתב בספר חסידים (סימן שט"ז): "יש דברים שאינן גזל, והם חמורים מגזל, כגון אם בא אורח לאדם, אפילו צדיק ועשיר, אבל הוא צר עין ובוש לגרשו מביתו, ומפרנסו ואוכל משלו, או בבית עני שאין סיפק בידו, ובוש לומר שאין לו - גזל

שצריך שיהיו שניהם שוין. לזה אמר בכאן ויקח אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך, בענין שחזר לו מתנתו" ודוק היטב.

וראיתי לרבינו מהר"ל ז"ל בספרו גור אריה בראשית (כ"ט י"א) שכתב: "עני חשוב כמת. לפי שאין לו חיות מצד עצמו, שכל החיים יש להם קיום מצד עצמם בלבד, ואינם צריכים לזולתם, והעני אין לו חיות מצד עצמו רק מצד אחרים, לכך מצד עצמו הוא חשוב כמת. ולפיכך כתיב "וחי אחיך עמך", שאחרים מחיים אותו.

וזהו שאמר בספר משלי (ט"ו כ"ז) "ושונא מתנות יחיה", כי אחר שהוא שונא להיות חי מאחרים - אם כן יש לו חיות מעצמו, לפי שאינו מקבל החיות מאחרים, שאין ענין החיות רק החיות מעצמו, שלכך נקרא המעין שהוא נובע מעצמו ואין מקבל מאחר "מעין חיים" מפני שהוא מעצמו נובע, וזהו החיים", ועוד האריך בגור אריה שמות (ד' י"ט) ע"ש.

ובתב הרדב"ז ז"ל בספרו מצודת דוד (מצוה צ"א ד"ח ע"ג): "עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות כתב בספר קנה ז"ל כי מה שאתה מתקן בענג שבת אתה מקלקל בצורך הבריות, שהשואל הוציא עצמו מכלל ישראל, ומורה שאינו כדאי לקבל מידי השי"ת, ולא הותרה השאלה אלא למי שאינו יכול לחיות זולת שישאל עכ"ל. [ובהערות המהדיר שם כתב והוא סוד שונא מתנות יחיה]. ועיין לקמיה אות ב' בדברי הגאון רבי שלמה קלוגר ז"ל ודוק.

ורבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (ס"ט תתקכ"ז דפוס ברלין) כתב: "אלישע לא קיבל מנעמן [מלכים ב' ה' י"ז], וממלך ארם, לכך פירנס את ישראל שנים רבות. ירמיה קיבל מנבוזראדן [ירמיה מ' ה'] לפי שנתגייר, ועוד

כרציחה והניאוף והגניבה ועדות שקר, אבל מפני שהחמדה כוללת אותו שאין אדם גוזל עד שיחמוד, וכענין שכתוב בספר מיכה (ב' ב') וחמדו שדות וגולו, לכך לא הוצרך להזכירו וכלל אותו בלאו של לא תחמוד". וזה כטעמו של רש"י ז"ל.

ומה שכתב רבינו יונה ז"ל שמידה זו של שונא מתנות "תציל ממוקשי החנופה", נתכוין לטעמו של רבינו הסמ"ע ז"ל, שעל ידי קבלת מתנות הוא מחניף לבריות ואינו מוכיחם, ועיין לקמיה (אות ב') ודוק.

ורבינו הגדול הגר"א ז"ל בביאורו למשלי שם כתב: "עוכר ביתו וגו', פירוש הבוצע בצע שמאסף תמיד ממון שאינו שלו, סופו שגם ביתו יוטל ממנו ונעקר, אבל מי שנוטל מתנות אף שאינו עוכר ביתו, אך מחמת שהוא מצפה ועיניו ייחלו לעת יוקרב לפניו מנחת נדבה ומתנה טובה, וכאשר מתחילתו יומשך, ופעמים שלא יובא לו, יושב בצער, וזהו שונא מתנות יחיה שחיי חיים, היפוך האוהב ומצפה למתנות שחיי אינם חיים", וזה טעם חדש מדוע זה ששונא מתנות יחיה, כיון שאין לו תוחלת ממושכה המחלה לבו, ואינו בגדר המצפה לשלחן אחרים שאין חיי חיים כאומרם במסכת ביצה (ל"ב ב') ע"ש.

ומעם חדש מצאתי בדברי רבינו אברהם סבע ז"ל, ממגורשי ספרד, בספרו היקר צרור המור בראשית (כ"א כ"ז) שכתב: "ושונא מתנות יחיה, לפי שמקבל המתנה הוא מתבייש כשרואה הנותן, עד שנראה לו שהוא משועבד כעבד עולם לנותן, וכמו שאמרו בירושלמי ברכות (פ"ד ה"ב) מפני שמתנתם מעוטה וחרפתם מרובה. ובזה נראה שאברהם היה משועבד לאבימלך במתנות שקבל, וזה דבר בלתי ראוי לאברהם, וכל שכן לכריתת הברית

שנות חיים | מגיד דבריו ליעקב

ל

עוד בספר חסידים (סימן תקל"ח): "יש רשע שמהנה לצדיק, ולבסוף מפסיד הצדיק כנגד מה שנהנה ממנו, על שם ויהיו מוכשלים לפניך, ופעמים שהרשע מהנה לצדיק ומפסיד, כדי שלא יהנה הצדיק מן הרשע, וכתוב ושונא מתנות יחיה".

ובספר חסידים (סימן תצ"ז דפוס ברלין): "כשאדם נותן מתנות לא יטיל קנאה בין מקבלי המתנות, אם רוצה לתת לאחד עשרים, ולאחד עשרה, ולאחד שלושים, לא יתן לזה בפני חבריו, וגם הם לא יאמרו זה לזה [כמה כל אחד קיבל] מאחר שהנותן לא רצה לתת להם לזה בפני זה".

ומצאתי בפירושי רבינו יונה גירונדי ז"ל על התורה (ס"פ אמור דף ר"ח): "אמרו רז"ל העושה פרקמטיא לתלמיד חכם וכו' [עיין כתובות קי"א ב'], והמטיל מלאי לכיסן של תלמיד חכם [עיין פסחים נ"ג ב'] וכו', מותר לו לעשות דבר זה בשביל שהוא תלמיד חכם, מותר לו לקבל דורון, אף על פי שאמר הכתוב ושונא מתנות יחיה, שהרי דרשו רז"ל [בכתובות ק"ה ב'] כל המביא דורון לתלמידי חכמים כאלו מקריב בכורים] עכ"ל. וצ"ב. [ועיין לקמיה אות ב']".

ב.

מ"ן ז"ל בשלחן ערוך חו"מ (סימן רמ"ט ס"ה) כתב: "מידת חסידות שלא לקבל מתנה, אלא לבטוח בה' שיתן לו די מחסורו, שנאמר ושונא מתנות יחיה".

וכתב שם הסמ"ע (אות ד'): "ושונא מתנות יחיה. פסוק הוא במשלי (ט"ו כ"ז), ודריש לה כן ברפ"ג דקידושין (נ"ט א'), וכונת חז"ל דדרך בני אדם להיות להוט אחר ממון בסוברים להחיות נפשו ונפש ביתו, וקאמר

הוא לא קיבל אלא ציוה לתת לו על ידי גדליה בן אחיקם, יוסף קיבל מפרעה לכך מת קודם אחיו" ע"כ. [מה שכתב שלא קבל ממלך ארם, עיין מלכים שם (פסוק ה'), אבל לא מפורש שלא קבל מנחתו].

ולכאורה פשט דבריו שאלישע לא קיבל וירמיה קיבל וכו', היינו **מתנות**, כמפורש במקראות שם, ולפי זה חידוש גדול הוא מה שכתב שסיבת פטירת יוסף לפני אחיו, היתה על שקיבל מפרעה ולא נזהר בשונא מתנות יחיה, אבל רז"ל לא הזכירו סיבה זו שלכן נפטר יוסף לפני אחיו ובגיל צעיר מאחיו, עיין ברכות (נ"ה א') שאמרו שהרבנות מקברת את בעליה מיוסף, ועיין בחיבורי הנכחי (ערך ##), ובמדרש בראשית רבה (פ"ק ס"ג) אמרו שיוסף נפטר לפני אחיו או משום שחנט את אביו, או משום ששמע עבדך אבינו ושתיק, ועיין מסילת ישרים (פרק ד') וצ"ב. [ובכלל יש להבין יוסף הצדיק מאי הוה ליה למעבר, [ועיין].

ומדבריו ז"ל שמעינו דשונא מתנות יחיה הוא גם במקבל מתנות מגוי ולא רק מישראל, וכדעת רבינו בחיי ז"ל בכיאוורו לתורה בראשית (כ"ג ט"ו), ולא כדעת ריב"א ורע"ב בראשית (י"ב י"ג) דמגוי מותר לקבל, ועיין שם גור אריה ושפתי חכמים, ולכאורה תלוי בטעמי הדבר כמשנ"ת, וכבר האריכו בזה, ועיין שדי חמד (מערכת ש' כלל י"ד), ולגאון רבי מאיר אריק ז"ל בספרו מנחת פתים או"ח (סימן תצ"ח), ושו"ת רבבות אפרים ח"ב (סימן קצ"ז אות ט"ו), ושו"ת בצל החכמה ח"ו (סימן ס"ג), ובספר דבר תורה (פרשת לך לך דף ק"ה), ובחיבורי ישועות חיים (סימן י"ט) עש"ב. [ועיין שם מה שהבאתי עוד מספר חסידים והשוה למובא ממנו כאן, ועוד יתבאר בס"ד].

ובספר ערוך השולחן חו"מ שם (אות ד') כתב: "כתבו הרמב"ם והטור ושלחן ערוך מידת חסידות שלא לקבל מתנה, אלא לבטוח בה' שיתן לו די מחסורו שנאמר ושונא מתנות יחיה. ובמסכת חולין (מ"ד ב') משמע דמי שיש לו מידה זו מאריך ימים.

ואין לשאול דלפי זה איך אמרינן זכין לאדם שלא בפניו לענין מתנה, דילמא לא ניחא ליה. והטעם הוא משום דהולכין אחר רוב בני אדם דניחא להו במתנות, ועוד דבכל זכות וחובה אין ללכת בזה שיהיה דווקא כולו זכות וכולו חובה, אלא כל שהחוב רבה על הזכות נקרא חובה (תוספות גיטין י"ג א') וכל שהזכות רבה על החוב נקרא זכות וזכין לו שלא בפניו".

והיה לו להזכיר דברי הרשב"א ז"ל בחידושו לקידושין (כ"ג א') שעמד בזה וכתב: "מתנת ממון שאני, דלאו זכות גמור הוא, ואדרבה חוב מצד עצמו דכתיב ושונא מתנות יחיה, אלא מיהת מצד שנפשו של אדם מחמדתן קרי ליה זכות, ואף על פי שהוא מצד עצמו חובה זכין לו שלא בפניו, אבל גט שחרור דזכות גמור הוא, ומתירו בבת חורין, ומכניסו לכלל מצות כישראל, זכין לו מכל מקום, ואפילו עומד וצווח, בטלה דעתו אצל כל אדם", ועיין רשב"ם בבא בתרא (קל"ח א'). ובחיבורי ציון יעקב על ספר מחנה אפרים הלכות זכיה (סימן ג' דף ע"ב) הארכת בזה ע"ש.

ומצאתי לגאון יעב"ץ ז"ל בפירושו עץ אבות לחם שמים על מסכת אבות (פ"ד מ"ו דל"ז ע"א) שכתב: "גם לקבל מתנות, אף על פי שכתוב ושונא מתנות יחיה - לא כתוב מי שאינו שונא מתנות ימות. [א"ה יח"ס: הגאון רבי אברהם ענתבי ז"ל דלעיל חולק על זה ע"ש, ועיין היטב קידושין (ס"א סע"ב), ושו"ת האלף לך שלמה או"ח (סימן ל"ז) ואכמ"ל].

ואדרבה שונא מתנות יחיה, כי הלהוט אחר מתנות צריך להחניף הבריות ואינו מוכיחן על מעשיהם הרעים שרואה בהם, ועיין פרישה".

וראיתי לגאון המובהק רבי אברהם ענתבי ז"ל בספרו חכמה ומוסר (דרך חיים פ"א דף צ"ב) שכתב: "והסמ"ע פירש על הא דכתיב ושונא מתנות יחיה, יען כי טבע האדם ודעתו אחר הממון וקבלת המתנות, בסוברו שיחיה על ידי המתנות הוא ובניו ואנשי ביתו, על כן אדרבה הבוטח בה' ושונא מתנות יחיה ע"ש.

והנה משמע דאם אינו שונא מתנות לא יחיה וימות בקיצור שנים בר מינן, דכלל הוא בכל התורה מכלל הן אתה שומע לאו, [א"ה יח"ס: עיין רש"י שמות (כ"י"ב), ודברים (י"ז כ'), ורש"י שמות (כ"ח ל"ה, ול' כ') ובמדבר (ה' י"ט)], ויש להבין דמאי טעמא יש מיתה על זה, ובפרט לפי דברי מרן בשלחן ערוך שם דאין זה אלא ממידת חסידות.

והנראה בודאי משום שעל פי רוב הרודף אחר המתנות כדי שיחיה הוא וביתו, מסתמא הוא צריך להחניף להם ומעלים עינו מהם ואינו מוכיח אותם על מעשיהם, ועל ידי שאינו מוחה בהם נתפס בעדם מכח הערבות, דאם מחה ניצול מהערבות, אבל אם אינו מוחה נתפס, ואם כן שפיר אמר שונא מתנות יחיה, דודאי לא אתי לחנופי לשום אדם ומוחה בהם, ומשום הכי יחיה דאינו נתפס בעבורם".

ולפי הנראה הגאון בעל חכמה ומוסר ז"ל הבין בדברי בעל הסמ"ע הבנה אחרת, והוא ז"ל מדעתו הרחבה יצא לפרש שהוא מטעם שכשאוהב מתנות מחניף להם ואינו מוכיחן ונתפס בעבורם מדין ערבות, ולענ"ד זה הוא טעמו של הסמ"ע עצמו והם הם דבריו ממש ודוק.

שנות חיים | מגיד דבריו ליעקב

עוד מצאתי לגאון רבי שלמה קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה אה"ע (סימן ק"ח) שכתב: "אף לדעת הסוברים דכופין לעלות לארץ ישראל, והוי מצוה, היינו רק במי שיש לו כדי חייו על הדרך, וגם שם בארץ ישראל לא יצטרך לבריות, אבל מי שהוא עני, ואין לו על הוצאות הדרך ולחיות נפשו שם, ודאי אין חיוב לעלות, דהרי שונא מתנות יחיה ואמרו חז"ל בפסחים (ק"ג א') עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, והרי עונג שבת ודאי הוי חיוב מדברי קבלה ודינא דתלמודא ואף על פי כן כדי שלא יצטרך לבריות פטור מעונג שבת ועיין בטור או"ח (סימן רמ"ב) ואם כן כל שכן דלעלות לארץ ישראל אינו מחויב", ושמע מינה דגם בעני אומרים שונא מתנות יחיה ואפילו לדבר מצוה וחולק על הגאון יעב"ץ ז"ל ודוק. [ועיין לעיל אות א' מה שהבאתי מהרדב"ז ז"ל ודוק].

והגאון רבי יוסף ידיד הלוי ז"ל בספרו שו"ת שארית יוסף ח"ב (חומ"מ סימן ב' דף רכ"ד) כתב שברור בעיניו דכל ענין שונא מתנות יחיה, אינו אלא משנת חסידים, וליכא שום איסורא מדינא לקבל מתנה, ובסתמא נמי לא אמרינן דלא ניחא ליה לקבל מתנה, דלאו כולי עלמא חסידים אינון, ואולי אף בכחאי גוונא דידוע שהוא מפורסם בחסידות, סתמא אמרינן דניחא ליה לקבל, אם לא שאומר בפירושו דלא ניחא ליה עש"ב. והדברים צ"ב, ועיין לעיל, ובחיבורי יחיי יעקב (סימן כ"ח) ובשאר חיבוריי, ועוד יתבאר בעזה"י.

ועוד בענין שונא מתנות יחיה - עיין בפתיחה לחיבורי הנכחי (סימן ב' ד"ה ובעל), ובערך עונג שבת (אות ג' סק"ו), וערך רבנות (אות ד'), וערך שונא בצע, וצריך לכאן.

ובגוף הענין של שונא מתנות יחיה, וכן בענין לקבל מתנה מגוי, נתבאר היטב במקומו

ועוד זה הכתוב גם כן לא נאמר על עני אפילו ממידת חסידות, אלא בדיין היושב על המשפט נאמר, ובחכמים עשירים מידת חסידות היא ודאי, כמו שאמרו במגילה (כ"ח א') ברבי נחוניא הגדול שהשיב שהארץ ימים שלא קבל מתנות, והוא אדם גדול בעושר היה, מהא דהוי לו סריסים ע"ש, באדם כזה ודאי חסידות ראויה היא, אך בעני הצריך לכך ואינו מקבל, לא מצינו חסידות זו בפירושו.

ואף על ששנינו בפאה (פ"ח מ"ט) כל מי שצריך ליטול ואינו נוטל וכו' עליו הכתוב אומר ברוך הגבר אשר יבטח בה' - בצדקה ובמתנות עניים הדברים אמורים וכדי שלא לדחוק על עניים אחרים, ומניח להם חלקו הראוי לו, אבל הנהנה ממה שנותנין לו במתנה מרצון טוב בעין יפה, פשיטא שאין זה בכלל, שאפילו העשיר אינו נמנע ממנו אלת ממידת חסידות גדולה ויתרה", עיין שם שהארץ הרבה.

ולענ"ד הדברים חדשים, ובפרט קשה לי שהרי במגילה (שם) בסמוך לעובדא דרבי נחוניא הגדול אמרו: "לא קבלתי מתנות, כי הא דרבי אלעזר כי הוו משדרי ליה מתנות מבי נשיאה לא הוה שקיל, כי הוה מזמני ליה לא הוה אזיל, אמר להו לא ניחא לכו דאחיה דכתיב שונא מתנות יחיה".

והרי רבי אלעזר בן פדת עני מרוד היה כל ימי חייו, כמפורש בתענית (כ"ה א'), ומזלו לא נשתנה ונשאר בעוניו הגדול תמיד כדכתבו התוספות מועד קטן (כ"ה א' ד"ה אלא), ואף על פי כן לא קיבל מתנות, ולפי הגאון יעב"ץ ז"ל מדוע לא קיבל וצ"ב, ועיין מה שהארכתי בבירור הענין בחיבורי יחיי יעקב (סימן כ"ח), ועיין באריכות בשו"ת רב"ז ח"ג (סימן ח' אות י"ב) ובכל אשר ציינתי בויהי יעקב שם.

ושו"ת בית דוד לייטר (סימן י"ח ד"י ע"ג), ועיין עוד מה שכתבנו בזה בס"ד בחיבורי זכות יצחק ח"א (סימן ל') ונתבאר היטב במקומו בס"ד.

בארוכה בס"ד, ולפי שעה עיין בחיבורי ויחי יעקב ח"א (סימן כ"ח), ושו"ת הרב"ז ח"ג (סימן ח') עש"ב, ושו"ת מהרש"ם ח"א (סימן ו'),

סימן קצד

שופר

שהארכנו בס"ד ביסוד זה בפתיחה לחיבורי הנכחי עיין שם.

עוד יש לומר לפי המבואר בחיבורי הנכחי (ערך חוקים) שזוכה האדם לאריכות ימים ושנים על ידי קיום המצוות השמעיות, דהיינו חוקים שלא נתגלה לנו טעם המצוה, עיין שם שהארכנו בזה מפני סופרים וספרים בס"ד, והרי מצוות תקיעת שופר היא חוק וגזרת הכתוב, כאומרם בראש השנה (ט"ז סע"א) למה תוקעין - רחמנא אמר תקעו, וכלשון הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה (פ"ג ה"ד) "אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזרת הכתוב הוא" וכו', לכן מביאה מצווה זו לאריכות ימים ושנות חיים ודוק.

כתב בספר עטרת ישועה חלק מועדים (מאמרי ראש השנה דכ"ג רע"א): "בפסוק ולשון חכמים מרפא בספר משלי (י"ב י"ח), יש לומר כי על ידי השופר ממשיכין רפואה וחיים, כטעם אומרם שופר מאריך (ר"ה כ"ו ב') שמביא **אורך ימים**, וזהו לשון חכמים דייקא, כי תקיעת שופר נקרא חכם, כטעם שאמרו ז"ל חכמה היא ואינה מלאכה (ר"ה כ"ט ב'), ונודע כי השופר הוא בסוד הלשון, וכמבואר בברית כהונת עולם (מאמר אילו של יצחק פרק ל"ב), על כן אמר לשון חכמים, היינו השופר הוא מרפא לנו". ועוד חזר וכתב כן שם (דכ"ד ע"א ד"ה למה) שעל ידי השופר ממשיכים אורך ימים עש"ב.

והיינו נמי והחכמה תחיה בעליה, וכמו

סימן קצה

שילוח הקן

עופות השדה שהם הפקר, וזה בשילוח האם, ואמר שאפילו בזה הקצת של גמילות חסדים יהיה אוכל פירות בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא".

ומבואר דענין מצות שילוח הקן מתורת גמילות חסדים נגעו בה, ועיין בדברי רבינו הרמב"ן ורבינו בחיי שם, ואכן שכר גמילות חסדים הוא אריכות ימים כמפורש בירושלמי פאה (פ"א ה"א ד"ד ע"ב) ע"ש, ועיין

דברים (כ"ב ו): "כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרחים או ביצים והאם רבצת על האפרחים או על הביצים לא תקח האם על הבנים, שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים".

והרב הספורנו ז"ל שם כתב: "למען ייטב לך והארכת ימים, הנה בענין שילוח הקן יש איזה גמילות חסד להמון, שלא להשחית זרע

שנות חיים | מגיד דבריו ליעקב

שרוצה להכרית המין בכללו, וזה אינו ראוי לעשות, על כן ישלח האם כדי לקיים המין ע"ש.

והנה ידוע מאמרם בסוטה (ח' ב') במידה שאדם מודד בה מודדין לו, ואם מתנהג באיזה מידה, כן הקב"ה מתנהג עמו באותה מידה לעתיד לבוא, וכמו שאמרו כל המעביר על מידותיו מעבירין ממנו כל פשעיו.

ולפי זה אם האדם אינו רוצה לשלח הקן ואינו חושש שהאם ראויה עדיין להוליד ויתקיים המין, גם הקב"ה כך מתנהג עמו באותה מידה, ואם הוא נתחייב מיתה אין הקב"ה משגיח במה שעתידי לצאת ממנו זרע כשר, אבל כשהאדם מקיים מצות שילוח הקן בעבור האם שעתידי להליד בנים, על כן חס הקב"ה עליו ומאריך לו ימים בעבור הבנים שעתידין לצאת ממנו וכו', וכששלח הקן ממילא מאריך ימים, בשביל הבנים שעתידין לצאת או שהוא עצמו בסוף יחזור בתשובה, ובאמת אם הקב"ה רואה שאין עתיד לצאת ממנו זרע כשר, או שהוא אינו עתיד לחזור בתשובה, אז אף שילוח הקן לא מהני ובודאי ימות" [בלא אריכות ימים].

וכתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה (סימן ש"ב דף תע"ב): "בגליון מהרש"א על שלחן ערוך יו"ד (סימן רצ"ב ס"א) הביא מהמדרש שבשכר מצות שילוח הקן אדם זוכה גם לבנים.

אמנם יש לזהר כשהולך לשלח האם, שלא יאמר שמקיים את המצוה כדי שיזכה לבנים או לאריכות ימים, אלא יאמר להדיא שמקיים את המצוה של שילוח הקן אך ורק לקיים מצות בוראי ית"ש, והוא ברחמיו יזכני במתנה לבנים או לאריכות ימים וכדומה, ואז הסגולה נפלאה בס"ד עכ"ל.

בחיבורי יחי יעקב (סימן מ"ב), ובחיבורי הנכחי לעיל (ערך ביקור חולים, וערך בשורה טובה, וערך הכנסת אורחים, וערך צדקה, וערך קובר מתים) ודוק.

ובספר כלי יקר דברים שם בענין מצות שילוח הקן, ראיתי שכתב שמצות כיבוד אב ואם ומצות שילוח הקן, שכר שניהם אריכות ימים, והטעם "לפי ששני מצוות אלו מחזיקים האמונה, בחידוש העולם, וזהו יסוד האמונה וכתב צדיק באמונתו יחיה, כי על ידי האמונה הוא דבק במקור החיים, על כן שכרו אריכות ימים עש"ב.

ואמרו רז"ל במדרש דברים רבה (פ"ו ס"ו): "יש מצות שמתן שכרה עושר, ויש מצות שמתן שכרה כבוד, ומה מתן שכרה של מצוה זו [שילוח הקן], שאם אין לך בנים אני נותן לך בנים, מנין שנאמר שלח תשלח את האם, ומה שכר אתה נוטל ואת הבנים תקח לך". ובילקוט שמעוני דברים (רמז תתק"ל): "אמר הקב"ה אם קיימתם מצות שילוח הקן אפילו היית עקר ולא מוליד, חייך שאני פוקדך בבנים, שנאמר שלח תשלח אם עשית כן ואת הבנים תקח לך". ועיין בדברות רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שם, ובספר כתב סופר על התורה שם.

הרי ששכר מצוה זו של שילוח הקן תרתי הן אריכות ימים, והן בנים, ותראה כי תיבות "שלח תשלח את האם", עולים בגימטריא "כי במצוה תזכה לאריכות ימים וגם בנים", ובאופן אחר קצת "דהמצוה תזכה לו לאריכות ימים ולבנים" ודוק.

ודע כי ראיתי לגאון רבי שלמה קלוגר ז"ל בספרו אמרי שפר דברים (כ"ב ו' דקט"ו ע"א) שכתב: "הרב האברבנאל ז"ל כתב טעם מצות שילוח הקן, משום שהאם עדיין ראויה להוליד בנים, ואם יקח האם והבנים, נראה

מצוה גמורה כאומרם בפסחים (ח' א') וברב המאירי שם, ובראש השנה (ד' א') וברבינו חננאל שם, ועיין תוספות סוטה (כ"ב ב') ועבודה זרה (י"ט א') ועיין לרבינו הגדול בעל חפץ חיים ז"ל בספרו אהבת חסד ח"ב (פרק כ"ג ובהגה שם), והשוה לדבריו במשנה ברורה הנ"ל, ובספר בית הלוי (פרשת תרומה), ועיין בספר באר שבע סוטה (י"ד א'), ובספר פרשת דרכים (דרוש ג') ועוד יתבאר בס"ד. [ועיין בחיבורי הנכחי בפתחה (סימן ו' אות ד') ובסוף ערך מזוזה].

והיינו כדכתב במשנה ברורה (סימן קנ"ח אות ל"ח) גבי הנוטל ידיו מלא חופניו נותנים לו מלוא חפני טיבותא: "מכל מקום לכתחילה טוב יותר שלא יעשה בשביל זה, שהוא על מנת לקבל פרס, אלא יעשה הכל לכבוד השי"ת והשכר ממילא יבוא, ומי שזהיר בזה ואינו מתעשר - הוא מפני שמעשיו מעכבין" עכ"ל.

ולבאורו יש לעיין מההיא דהאומר הרי סלע זה לצדקה בשביל שיחיה בני שהיא

סימן קצו

שינה של שחרית

לידי עבירה. ושיחת הילדים. שאותו השעשוע מושך את לבות בני האדם על ידי אהבתם את הנערים, ונמצאת התורה מתבטלת: ושיבת בתי כנסיות של עמי הארץ. וכמה רעות יש בישיבת מקום כניסתם: מוציאין את האדם מן העולם. כי על מה נברא האדם אך לעסוק בתורה. והיא, אורך ימים ושנות חיים, ואם לוקח הוא דברים כאלה, למה לו חיים וראוי לטורדו מן העולם כי הבל הוא והבל ימיו. ואחר שחי כמה ימים ונתעסק בעסק לא הועיל ובטל התורה, על מה יוסיפו ימים לו. משל למלך שנתן מאה כסף לעבדו והשליכם לים, וחזר ובקש ממנו אחרים, הלא ראוי שלא ליתן לו יותר, כך מי שאינו עוסק בתורה".

ובפירושו רבינו יוסף יעבץ ז"ל על אבות שם כתב: "והמפרשים אמרו כי אומרו מן העולם סתם, כי גם מהעולם הזה יוציאואהו, כי רוב השינה מולדת רפיון הגוף וחולשת האיברים, ופרנסתו מתמעטת, ורובו שתיית היין מקרר חום הטבעי ומוליד חולי הנופל והרעשת הגוף".

אבות (פ"ג מ"ד): "שינה של שחרית, ויין של צהרים, ושיחת הילדים, וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ, מוציאין את האדם מן העולם".

ופירש רבינו עובדיה ז"ל: "שינה של שחרית, שהולך וישן עד שעונת קריאת שמע עוברת: ויין של צהרים, מושך לבו של אדם דכתיב למשוך ביין את בשרי ומביא אותו לידי שכרות: ושיחת הילדים, מבטלת את אבותיהם מלעסוק בתורה: וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ שמתכנסים ומדברים בדברים בטלים".

וכתב בספר מדרש רבי דוד הנגיד ז"ל (שם דף ס"ח): "כל אלו הארבע רעות [שזכר התנא] יוציאו את האדם מן העולם הזה מבלי זמנו, כמו שאמר מוציאין את האדם מן העולם".

והחסיד רבינו יונה ז"ל בפירושו לאבות שם כתב: "רבי דוסא בן הרקינס אומר, שינה של שחרית. שמבטלת התפילה בזמנה. ויין של צהרים. שמבטל תלמוד תורה ומביא

אותם שנזכר בהם ש"מוציאין את האדם מן העולם", כדתנן שם (פ"ב מ"א): "רבי יהושע אומר, עין הרע, ויצר הרע, ושנאת הבריות, מוציאין את האדם מן העולם", ושם (פ"ד מכ"א): "רבי אלעזר הקפר אומר, הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם", אם גם שם הכוונה שמוציאין את האדם מהעולם הזה שימותו מבלי זמנו, ועיין בחיבורי הנכחי (ערך קנאה) מה שהבאתי שם ודוק.

ומדברי רבינו יצחק אבוהב ז"ל בספר מנורת המאור (סימן צ"א) למדתי שהסביר דענין של שינה של שחרית שמוציאין את האדם מן העולם, כי אינו יכול להשכים לעבודת הבורא ללכת להתפלל ומזה ירבו ימיו כההיא דברכות (ה' א') מאן דמקדים ומחשיך לבי כנישתא מאריך ימים.

ודע כי לפי דרכו של רבינו דוד הנגיד ז"ל דהא דתנן כאן "מוציאין את האדם מן העולם", הכוונה שימות מבלי זמנו כנ"ל, יש לעיין בכל

סימן קצו

שיר המעלות

לומר בקל וחומר לאמירת מזמורי שיר המעלות, שהרי נודע מפי סופרים וספרים שהנזהר לברך בכל יום מאה ברכות זוכה לאריכות ימים ושנות חיים [א"ה עיין בחיבורי הנכחי (ערך מאה ברכות) ע"ש], ולהאמור יש לדון שגם אמירת ט"ו מזמורי שיר המעלות מביאים אריכות ימים, אחר שהאומן נחשב עליו כאילו בירך מאה ברכות, ומה גם שהם מזמורי תהלים שאמירת תהלים מאריכה ימים ווי תרתי לטיבותא, עד כאן שמעתי.

ואין לשאול והרי באמירת מזמורי תהלים זוכה לשנות חיים, ומה מעלה מיוחדת יש דווקא במזמורי שיר המעלות - התשובה, אין הכי נמי, כל אמירת מזמורי תהלים מביאה חיים, מכל מקום מזמורים אלו **במיוחד**, כיון דרב גובריהו ונפיש חיילהו טובא, וכמו שאמרו כן על מזמור כ"ה, ועל מזמור כ"ז, שהם מסוגלים לאריכות ימים, עיין בחיבורי הנכחי בערכם ודוק.

ובכ"ר נודע דסגולת מזמורי תהלים להגן ולהציל מכל צרה ועקתא, ולמנוע

א.

הנאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו חיים טובים על מדרש תהלים (פרק קכ"א דס"ו ע"א) הביא דברי רבי אליהו הכהן ז"ל בעל שבט מוסר בספרו תהלות ה' על ספר תהלים (מזמור קכ"ב דפ"ב ע"ד) שכתב משם רבו ז"ל שכל האומר בכל יום ט"ו מזמורים של שיר המעלות שבספר תהלים, כאילו מברך מאה ברכות בכל יום ע"ש, והוסיף שזה סמך נכון למה שתקנו לומר לעת צאת שבת לומר ט"ו מזמורי שיר המעלות, כי ביום שבת קשה למלא מאה ברכות, ועל ידי אמירת ט"ו מזמורים הללו נחשב עלינו כאילו ברכנו מאה ברכות ע"ש, ולפי דרכו מזמורים אלו יש לאומן בכל יום שקשה להשלים מאה ברכות, כמו ביום הכיפורים וימי התעניות ודוק.

ושמעתי לומר, הנה ידוע שאמירת מזמורי תהלים סגולה לאריכות ימים [א"ה יח"ס: עיין באריכות לגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בהקדמת ספרו הכתוב לחיים על ספר תהלים, ובחיבורי הנכחי ערך תהלים], ויש

ח) שכתב גבי הלימודים שלומדים ביום ט"ו בשבט, שיש שקורים הלימוד הנדפס בספר "פרי עץ הדר" וסיים: "ויש מקומות דאינן לומדים בט"ו בשבט, כי אם ט"ו שירים שבתהלים, ונוהגין דהמלמדי תינוקות מלמדים את תלמידיהם כל ט"ו שירים, כדי שילמדו בשלחן אביהם ליל ט"ו בשבט" ודוק.

ב.

בראשית (כ"ח י'): "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה, ויפגע במקום וילן שם, כי בא השמש, ויקח מאבני המקום וישם מראשתיו, וישכב במקום ההוא".

בראשית רבה שם (פס"ח ס"א): "וישכב במקום ההוא, רבי יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה אמר כאן שכב, אבל כל ארבע עשרה שנה שהיה טמון בבית עבר לא שכב. ורבי נחמיה אמר כאן שכב, אבל כל עשרים שנה שעמד בביתו של לבן לא שכב. ומה היה אומר רבי יהושע בן לוי אמר חמש עשרה "שיר המעלות" שבספר תהלים, מאי טעמיה (תהלים קכ"ב) שיר המעלות לדוד לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל - ישראל סבא". והדברים עמוקים.

ואקבע כאן קטע ממכתב שכתבתי לחכם אחד שליט"א והוא שייך לביאור דברות רז"ל האמורים כאן.

"לתשובת שאלתך במה ששמעת משם גברא רבה זצ"ל שאמר אם כי מזמורי תהלים רבו גם רבו מעלתם עד אין קץ, וכולם אהובים כולם ברורים, מכל מקום יש סגולה מיוחדת באמירת חמש עשרה מזמורי "שיר המעלות" שבספר תהלים, והם פודים את האדם מצרות נפשו", ושאלת מה מקור יש לזה.

הפורענות והסכנה, ככתוב בספר פלא יועץ (ערך צרה): "כתוב בספרים שקריאת ספר תהלים בכוונה והכנעה, ומה גם בעשרה, מסוגל מאד לכל צרה שלא תבוא ולהציל מכל צרה", ובודאי כוונתו לדברי הגאון חיד"א ז"ל במעלות ספר תהלים, שבראש ספרו יוסף תהלות (אות י"ב): "הרגיל בספר תהלים, דוחה כל מיני פורעניות וכמה פגעים רעים, מעליו ומעל בני ביתו ומעל משפחתו, ומעל כל בני דורו, ומגלגל עליו ועליהם כל מיני שפע ברכות וטובות והצלחות" ע"ש.

ובאמת כבר האריכו רבנן ז"ל במעלות המרובות שזוכה הרגיל בספר תהלים, ובחיבורי שובי השולמית ח"י (סימן כ"א) הבאתי ואספתי בזה בס"ד מפי ספרים וסופרים ע"ש, ועיין בזה לגאון חיד"א ז"ל בראש ספרו יוסף תהילות על ספר תהלים, ולגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בראש ספרו הכתוב לחיים על ספר תהלים, ולגאון רבי יעקב רקח ז"ל בראש ספרו מעטה תהילה על ספר תהלים שאספו מעלות אמירת מזמורי תהלים ע"ש"ב ובשאר ספרים. ונחבל שבכמה מהדורות חדשות של ספר יוסף תהילות השמיטו מאמר מעלות תהלים שהדפיס החיד"א ז"ל עצמו].

ואף על פי כן מצינו מזמורים המסוגלים יותר, כמו מזמור צ"א שהוא שיר של פגעים, ועיין שבועות (ט"ו ב') ומהרש"א ותורת חיים שם, וירושלמי עירובין (פ"י ה"ב דס"ג ע"ב), ומהרש"א ברכות (ח' ב'), ובאגרות חזון איש ח"א (סימן), ומינה נמי למזמורי שיר המעלות ודוק.

ו**חידוש** ראיתי בדברי הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו מועד לכל חי (סימן ל' אות

שנות חיים | מגיד דבריו ליעקב

אלפי גרמידי, ואוקמיה באלפא גרמידא ע"ש. והרמז מכאן על חמש עשרה שיר המעלות שבספר תהלים שכנגדן היו חמש עשרה מעלות מעזרת ישראל לעזרת נשים שהיו מסוגלים נגד שטפון כל העולם ח"ו, וגרמו גם חדוה ושמחה להעלות התהום למקום הראוי להיות שובע לכל העולם על ידי כח שהשפיע דוד המלך ע"ה בחמש עשרה מזמורי שיר המעלות הללו עיין שם.

ובמדומני שעם קבלה זו שמזמורי שיר המעלות מסוגלים **לפדות ולהציל האדם מכל צרותיו**, נוכל להבין היטב ובתוספת עומק מדוע יעקב אבינו ע"ה בהיותו במאורת הנחש הוא חמיו לבן הרשע, ארמי אובר אבי, כל אותם עשרים שנה היה אומר לילה לילה מזמורי "שיר המעלות" דספר תהלים כדרשתם וכנ"ל ודוק.

וראה נא ראה שהפסוק הראשון בשיר המעלות (פרק ק"כ) הוא "שיר המעלות אל ה' **בצרתה** לי קראתי ויענני", והפסוק האחרון "יברכך ה' מציון עשה שמים וארץ" ודוק היטב.

גם בחזן דברי דוד המלך ע"ה שאמר אל ה' בצר 6655ת66 לי ולא אמר בצרה לי, ופירש הרד"ק ז"ל שם שהאות ת' נוספת ובאה לציין רוב וריבוי, ובצרתה לי כלומר רוב צרה, וכן ישועתה לי רוב הישועה ודוק היטב.

ובן בחמש עשרה מזמורים אלו נמצאים אותם שני פרקים ידועים, הראשון "שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי", וכן מזמור "שיר המעלות ממעמקים קראתך ה'" ודוק היטב.

עוד ראיתי בס"ד שתיבות כל הפסוק "שיר המעלות אל הויה בצרתה לי קראתי

הנה אני עני עד עתה לא ראיתי בספרים סגולה זו, ולא שמעתי וקבלתי מרבתי מאומה בזה, ורק ידעתי דברות דודי זקיני ריש הגולה הגאון רבינו יוסף חיים זצ"ל שבספרו הקדוש בן איש חי על התורה (פרשת כי תצא) כה כתב: "אין דבר מכניע הקלי" והמטטינים כמו מזמורי תהלים, ולכן נקראים "זמירות" לשון זימור שמזמרים עריצים ואויב ישראל הוא הנחש, וקודם אותיות "נחש" יש אותיות "זמר" וכו', כי זה עיקר הזיין של ישראל כשנלחמים עם אויביהם, ומזמורי תהלים מסוגלים **לכל צרה יותר מכל לימוד תורה**" עיין שם.

אמנם עכשיו בעזה"י מצאתי שהרה"ג רבי יוסף מנדלקורן ז"ל בספרו ויען יוסף (דף כ"ו אות ס"ח) כה כתב: "פעם אחת דיבר [הגה"צ מהר"ם שפירא במהרי"י מבלנידוב זצ"ל] על דבר חשיבות החמש עשרה "שיר המעלות" שבספר תהלים, שהם מסוגלין על כל צרה שלא תבוא, ואמר רמז בזה כמה ששנו בראש מסכת יבמות חמש עשרה נשים [היינו חמש עשרה שיר המעלות] פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן עד סוף העולם".

ושם בספר ויען יוסף (דף קי"ב) כתב לפרש דברות הגה"צ הנ"ל זצ"ל על פי מאמרם במסכת סוכה (נ"א א') דבשעת שמחת בית השואבה חסידים ואנשי מעשה היו רוקדים באבוקות של אור על חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים ואומרים שירה, ושם (נ"ג ס"ע) אמרו מי שמיע לך הני חמש עשרה שיר המעלות כנגד מי אמרם דוד, אמר ליה בשעה שכרה דוד שיתין קפא תהומא ובעי למשטפיה עלמא, אמר דוד חמש עשרה שיר מעלות והורידן וכו', כי חזא דוד דנחתה טובא, אמר כמה דמדילי טפי מירטב עלמא, אמר חמש עשרה שיר המעלות ואסקיה חמיסר

עקירת רגליו, מזמנין לו בת זוגו ההוגנת לו, ובספר שלמי ציבור הנ"ל ובצפורן שמיר הנ"ל כתבו בשם עשרה מאמרות דאז יהיה אהוב למעלה ונחמד למטה ע"ש, והגם שכל זה לא כתוב בעשרה מאמרות במקום הנ"ל, אפשר שהוא במקום אחר עכ"ל.

והנה צדק בעיקר דבריו, ששם בעשרה מאמרות לא נזכר ענין זה שיהיה אהוב למעלה וכו', אבל הרגשתו והערתו היא רק על הרב שלמי ציבור, שהוא ציין שכך כתב בעשרה מאמרות, כי הרב חיד"א ז"ל בצפורן שמיר שם כלל לא הזכיר דבר זה משם הרמ"ע, וכאשר הבאתי דבריו לעיל.

וברור אצלי כי הרב שלמי ציבור ז"ל לא ראה הדברים בספר עשרה מאמרות עצמו, שהרי שם לא נזכר דבר זה וכנ"ל, אלא העתיק הדברים מספר אור הישר של רבי מאיר פאפירש ז"ל (ד"ט ע"ב) דפוס אמשטרדם שנת תס"ט, ששם נמצאים הדברים אות באות ממש כצלמם וכצורתם ע"ש. [מיהו בספר אור הישר במהדורתו הראשונה, המבורג ת"נ, והנקרא בשמו הנכון "אור צדיקים", לא נזכר דבר זה, והרב חיד"א ז"ל גם הוא העתיק מספר אור הישר, וכבר כתבתי במקומו בס"ד והראיתי בראיות ברורות שספרי החיד"א מורה באצבע, צפורן שמיר, קשר גודל וכו', מושתתים הרבה על ספר אור הישר הנ"ל, והרבה חפר ואכל מדברי מהר"ם פאפירש ואכמ"ל].

ובספר אור הישר הנ"ל המוציא לאור - עיין שם הגדולים חלק ספרים (מערכת א' אות ע') - העתיק הדברים מספר תשובת נפש הנדפס בלובלין שנת תל"ז, עיין שם בדף לפני האחרון, עוד ראיתי בספר טהרת הקודש ח"ב (דט"ל רע"ב) הנדפס באמשטרדם שנת תצ"ג, ושם מחברו אינו ידוע, אחר שהביא דברי הרב

ויענני, עולה בגימטריא: "בכא יעקב אבינו אצל לבן עשרים שנה היה אומר שיר המעלות", חושבנא דדין כחושבנא דדין. [וראיתי שסך כל הפסוקים של מזמורי שיר המעלות הוא צ"ה, ועולה בגימטריא "הויה מבטחי", וכן "פודה", וכן "טוב וחסד" דוק והבן].

והרא"ה מלוניל ז"ל בספר ארחות חיים עמד בטעם מה שנהגו ישראל לומר בזמן מנחה דיום שבת קודש מזמורי שיר המעלות וכה כתב: "וטעם "המעלות" לפי שהן נאמרות על לשון בני הגלות וזכר בהן צרות הגלות, וזכר בהן תוחלת הישועה וההבטחה שתהיה על כל פנים, יראו עיננו וישמח לבנו אמן".

זה מה שראיתי כעת בענין דנן בס"ד, והידוע בה דברים נוספים יאיר עינינו וישא ברכה מאת ה' אמן.

ג.

כתב בספר שלמי ציבור (דקל"ד ע"ג אות ג'): "כתב בספר עשרה מאמרות יש לומר קודם אלהי נצור שיר למעלות אשא עיני וגו', ואז יהיה אהוב למעלה ונחמד למטה, כשיאמר אותו ביראה גדולה, ולא לצפות לשום טובה חלילה", וכהאי לישנא כתב החיד"א ז"ל בצפורן שמיר (סימן ב' אות ל"א): "קודם אמירת אלהי נצור יש לומר שיר למעלות אשא עיני, ואז יהיה אהוב למעלה ונחמד למטה, ויאמרנו ביראה גדולה, ולא יצפה לשום טובה חלילה" עכ"ל, והביא הדברים מו"ז הגאון ז"ל בספר קף החיים (סימן קכ"ב אות ו') ע"ש.

והגאון רבי יעקב רקח ז"ל בספרו שערי תפילה (דל"ד ע"ב אות י"ט) כתב: "כתב הרב עשרה מאמרות (מאמר חיקור דין ח"ד פי"ז) דהאומר שיר למעלות בסוף כל תפילה, קודם

ומפז ח"ב ושם (דף שכ"ה) הביא דברי השלמי ציבור והחיד"א בצפורן שמיר הנ"ל, וכתב: "ובודאי מדבריהם לוקחו דברי הסידור דרב שבתי הנזכר" ע"ש. ולדידי הדבר רחוק שרבי שבתי בסידורו הנדפס בשנת תקנ"ד, לקח מספר שלמי ציבור הנדפס בשנת תקנ"ג, ונצטרך לומר שתוך זמן קצר הגיע ספר שלמי ציבור לארצות אשכנז, מה שהיה רחוק בזמנם ובתנאים דאז כנודע, וברור אצלי שרבי שבתי ז"ל העתיק מספר אור הישר הנ"ל, ואפשר ואולי מספר תשובת הנפש, או מספר טהרת הקדש הנ"ל. וזה מה שרציתי לבאר.

ודע כי בכל הספרים הנ"ל תשובת הנפש, ואחריו בטהרת הקודש, ובאור הישר ובשלמי ציבור העתיקו כתב בעשרה מאמרות, אבל בסידור רבי שבתי ז"ל שם כתוב "כן כתב **בעל** עשרה מאמרות", ויתכן כי הוא חיפש למצוא הדברים ולא מצאם שם בעשרה מאמרות חלק חיקור דין הנ"ל, ולכן כתב בעל עשרה מאמרות שיתכן שהדברים נמצאים בכתבי הרמ"ע במקום אחר, וזה כמו שרצה לומר בספר שערי תפילה הנ"ל, ועיין.

תשובת הנפש כתב: "ונלע"ד לומר שבה האופן יכוון בדברים האלה לשם שמים, כגון כשאומר המזמור אשא עיני הנ"ל, או מכון בשם הנ"ל, יכווין שסגולתם להיות אהוב ונחמד וכו', שמכח זה לא יהיה לו שום מריבה וקנאה עם שום אדם, ולא יהיה לו שום דבר ביטול מעבודת ה' ומעסק תורתו, ומה שדחקני לזה כי היה הדבר קשה בעיני להבינו, שהרי הוא דבר בלתי אפשר שלא יעלה סגולה הנ"ל על דעתו בעת אומר מזמור אשא עיני הנ"ל, וכיוצא בזה בכל דבר כהאי גוונא" ע"ש. הובאו הדברים בקצרה בסידור אוצר התפילות (ח"א בענף יוסף דקפ"ז ע"ב) ע"ש.

כמו כן בסידור האר"י, מהדורת רבי שבתי ראשקוב ז"ל בסיום תפילה העמידה (דצ"ט ע"ב) גם הוא העתיק דברי אור הישר הנ"ל, ועיין לאדמו"ר ממונקאטש ז"ל בספרו דברי תורה ח"א (סימן פ"ג) שכתב לבאר הדברים ע"ש, והשווה לדברי הרב טהרת הקודש הנ"ל ודוק.

והאירנא שנת תשס"ד לפ"ק, נדפס ספר מזהב

חידושי סוגיות

(סוכה מ"ח א', מ"ט ב')

א. בענין והיית אך שמח לרבות לילי יום טוב האחרון

[עוז יעקב ח"א סי' טז]

סיון תשמ"ג.

שמיני, דהאי שמח למאי אתא כיון דכתיב לעיל מיניה ושמחת בחגך, אלא לרבות שמחת לילי שמיני, וכיון דאיתרבי לילי יום טוב האחרון שהוא טפל, קל וחומר היום שהוא עיקר שחייב בשמחה" וכו'.

ואתה ידידי המעיין ה"י, ראה נא ועיין היטב בדברות רש"י ז"ל, כי לפי פירושו הא

דדרשו והיית אך שמח לרבות לילי יום טוב האחרון, מתיבת שמח גרידא נפקא, דהיינו אחר שכבר נאמר שם בפרשה ושמחת בחגך, אם כן מאי טעמא הדר קרא וקאמר והיית אך שמח, והלא מיותר הוא, ולכך מיתור קרא **דשמח** נפקא לן לרבות לילי יום טוב האחרון, ומתיבת אך דרשינן לחלק, וכבכל מקום דאך בא למעט, וכן כתב רש"י בפסחים (ע' א') ע"ש, נמצא דקרא **דאך** למעט בא כמנהגו ודרכו, ולמעט לילי יום טוב ראשון בא, וקרא **שמח** לרבות בא, ולרבות לילי יום טוב האחרון בא, ודוק. [ועיין בכיארור רבינו בחיי ז"ל לתורה דברים (ט"ז ט"ו) ודוק היטב].

והנה רש"י ז"ל בפירושו לתורה בראשית (כ"ד ה') על הפסוק רק את בני לא תשב שמה כתב: "רק את בני וגו', רק מעוט הוא, בני אינו חוזר, אבל יעקב בן בני סופו לחזור", ומקורו טהור שם במדרש בראשית רבה (פנ"ט ס"ו): "רק את בני לא תשב שמה, רק מיעוט, בני אינו חוזר בן בני חוזר" עכ"ל.

דברים (ט"ז י"ג): "ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך וגו', שבעת ימים תחוג לה' אלהיך וגו', והיית אך שמח".

סוכה (מ"ח א'): "ההלל והשמחה שמונה כיצד, מלמד שחייב אדם בהלל ובשמחה ובכבוד יום טוב האחרון של חג כשאר כל ימות החג"

ופירש רש"י ז"ל: "והשמחה שלמי שמחה: והלל לגמור בו את ההלל". [ולכאורה סדר הדבורים ברש"י הפוך מסדר המשנה, עיין]

ובתלמוד שם: "מנא הני מילי, דתנו רבנן והיית אך שמח, לרבות לילי יום טוב האחרון, או אינו אלא יום טוב הראשון, כשהוא אומר אך, חלק, ומה ראית לרבות לילי יום טוב האחרון, ולהוציא לילי יום טוב הראשון, מרבה אני לילי יום טוב שמחה לפניו, ומוציא אני לילי יום טוב הראשון שאין שמחה לפניו"

ופירש רש"י ז"ל: מנא הני מילי דשמיני חייב בשמחה, דהא לא כתיב ביה בהדיא אלא בשבעת ימי החג, דכתיב חג סוכות תעשה לך שבעת ימים וגו', וסמך ליה ושמחת בחגך: אך שמח, בההיא פרשה דעשר תעשר כתיב שבעת ימים תחוג: לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה שלפניו לכוללו עם שבעת הימים שיזבח שלמים בשביעי כדי לאכול ליל

חידושי סוגיות | מגיד דבריו ליעקב

מב

מפורש בדברי ראשון קדמון כדברינו בדעת רש"י ז"ל, ותלי"ת.

והרב המהדיר נ"י בהערותיו לספר המכתם שם, ציין שאת דברי בעל המכתם הביא הרב רבי אברהם אבוקרט ז"ל בספרו היקר ספר הזכרון על פירוש רש"י לתורה (סוף פרשת ראה) ע"ש, והיה לו גם להדגיש ולציין שכבר עטרת המפרשים רש"י ז"ל עצמו בפירושו לתלמוד על אתר, שם, כתב כבעל המכתם ז"ל ודבריו בנוים ומושתתים על פירוש רש"י ז"ל שם וכמשנ"ת ודוק.

עוד מצאתי עכשיו שגם בפירוש התורה לרבינו חיים פלטיאל ז"ל, תלמיד חבר למהר"ם מרוטנבורג (ס"פ ראה שם דף תקפ"ז) כתב כן, ומשמע שם דמגרמיה אמר להא מילתא, וק"ק הלא מפורש הוא בדברי רש"י ז"ל וכנ"ל.

וראיתי בהגהות מהר"צ חיות ז"ל סוכה שם שכן כתב: "והיית אך שמח לרבות לילי יום טוב האחרון, הכל תמהו דהרי אכין ורקין מיעוטין הם וכאן דריש לרבות. ושמעתי בשם הגאון החסיד מהר"ר אליהו מווילנא זצ"ל דבאמת בימי יום טוב הראשונים של חג היו מצוות סוכה ולולב ושמחה, וכאן נאמר אך שמח היינו מיעוט דרק שמחה ולא סוכה ולולב, והיינו יום טוב האחרון, דאין שם רק שמחה ותו לא, ואם כן מוכח לרבות דשמחה נוהג על כל פנים, אבל לעולם אך מיעוטא, ונכון" עכ"ל.

ובן הובא בשם הגר"א ז"ל בספר קול אליהו (בליקוטים בסוף הספר), ובספר תורה תמימה דברים (פרק ט"ז אות ס"ח) ע"ש, ועיין גם מה שכתב בזה הגאון מהרש"ם מבערזאן ז"ל בסוף ספרו תכלת מרדכי על התורה ח"א (בדרושים למועדים די"ט ע"א) ע"ש. [גם עיין בזה לרב תורה תמימה ז"ל בספרו תוספת ברכה דברים (ט"ז

ועיין לרבותינו בעלי התוספות ז"ל על התורה בקובץ "מושב זקנים" בראשית (שם דף ל"ב) שכתבו: "רק את בני וגו', פירש רש"י כל אכין ורקין מיעוטין, ותימה דהא אשכחן אך דהוי ריבוי, כמו שכתוב והיית אך שמח, לרבות לילי יום טוב האחרון של חג" עכ"ל.

ובעניותי איני מבין דברי רבותינו בעלי התוספות ז"ל, חדא מה להם עם רש"י ז"ל, אטו ידידה היא, והלא כל דברי רש"י ז"ל שם הם דברות רבותינו במדרש וכדכתיבנא, ותו ש"רק" הוא למעט היא מידה בתורה, מבואר הוא גם בתלמוד בכמה מקומות, עיין סנהדרין (מ"ט א), ותמורה (י"ז ב), ואם כן דברי רש"י ז"ל נכונים כמנהגו הטוב.

והעיקר מה שיש להבין הוא, שלפי מה שרש"י ז"ל עצמו פירש לדברי התלמוד והיית אך שמח לרבות לילי יום טוב האחרון, וכפי שהראינו לעיל, מעיקרא לא קשיא כלל על רש"י ז"ל, ולטעמיה איהו ז"ל אזיל, דאכן לעולם אך בא למעט, ומעולם לא דרשו אך לרבות לילי יום טוב, אלא מקרא דשמח נפקא לרבות וכדכתיבנא בס"ד, ומשנת רש"י ז"ל שלמה ברורה ונהירה, וישרים דבריו כמנהגו הטוב.

והנה מה שדייקנו בדברי רש"י ז"ל שמתכתב שמח נפקא לן רבוייא דלילי יום טוב האחרון, בס"ד מצאתי לחד מקמאי דקמאי רבינו דוד הלוי מנרבונא ז"ל בספר המכתם לסוכה (שם דף קע"ח) שכה כתב: "ולא תיקשי לך דהא אכין ורקין מיעוטין הן והיכי מרבין בהו, הא ליתא דמקרא דכתיב שמח הוא דמרבין אבל לא מאך, דאך בא למעוטי, דהכי מפרש בתלמוד יכול לרבות ליל יום טוב ראשון, תלמוד לומר אך" עכ"ל. והרי זה

רצה בזה ולמה נתכוין ומה בא ללמדנו, ואולי חסר תיבת וגו' אחר תיבת תחוג, ודוק. [שו"ר כן ברש"י פסחים שם].

עוד יש להבין, דלכאורה מלבד לקרא דושמחת בחגך שבעה ימים, וקרא דוהיית אך שמח דכתיבי בספר דברים (ט"ז ט"ו), הלא יש עוד לקרא דספר ויקרא (כ"ג מ): "ולקחתם לכם ביום הראשון כפות תמרים וגו', ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים", חזינן דקרא נוסף יש המלמד על שמחת חג שבעה ימים.

ואולי דהאי קרא לא על שמחת החג מדבר, אלא על ארבעת המינים דנוהגים כל שבעה במקדש, ועיין סוכה (מ"ג א'), ובפירוש המשניות לרמב"ם סוכה (ריש פ"ד). [ועיין לרבותינו בעלי התוספות ז"ל על התורה בקובץ "דעת זקנים" (ס"פ ראה) ע"ש].

וברייתא זו "דתנו רבנן והיית אך שמח, לרבות לילי יום טוב האחרון, וכו', הובאה גם בפסחים (ע' א'), וכשעיינתי שם ראיתי בפירוש רבינו חננאל ז"ל לפסחים שם שכך כתב: "ותנא תונא והיית אך שמח לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה, דכתיב **ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים**, שבעה ולא שמונה", הרי שבאמת רבינו חננאל ז"ל ממקרא דפרשת אמור למד ודוק.

אבל לכאורה הדברים צ"ע רב, ודברי רש"י ז"ל לכאורה מוכרחין, ולדברי רבינו חננאל ז"ל קרא דס"פ ראה חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים וגו' ושמחת בחגך, למה לי, וצ"ע.

וראיתי כעת בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל (שם) על הפסוק "ושמחת בחגך", שתרגם: "ותחידון בחדות חגיכון **בשאוכתא וחליליה**" וכו', הרי שקרא זה נצרך

ט"ו דך קכ"ז), אבל כל דבריו שם אינם מוכרחים כלל כאשר יראה המעיין, וקצרתין].

ועם שאיני כדאי כלל וכלל, בעניותי קשה לי להאמין שיצאו הדברים מפי קדשו של רבינו הגדול הגר"א זצ"ל, חדא שהרי מפורש בדברי רש"י ז"ל דהריבוי מקרא **דשמח** נפיק לן ולא מקרא **והיית אך** שמח וכנ"ל, וממילא מעיקרא אין מקום לתמוה "והא קיימא לן אכין ורקין מיעוטיין וכאן דריש לרבות", כמוכן, ומה חסרון נמצא בחיק פירוש זה שנצטרך לפירוש אחר אתמהא.

ותו איני יודע איך אפשר להעמיס השמועה בשם הגר"א ז"ל בדברי התלמוד, ובפרט דתלמודא קאמר דקרא דאך בא לחלק ולמעט, ולשמועה דלעיל אך כבר נדרש לרבות והא אפיקייתה, ותו מאי אך **לרבות** אחר שאינו מרבה כלום אלא רק נשאה מצות שמחה ומדוע יקרא "לרבות", ועוד יש לדקדק על פירוש זה.

וכבר ידוע ומפורסם שיש הרבה שמועות בשם רבינו הגר"א זצ"ל דלאו מר בריה דרבינא חתים עלה ואין לסמוך עליהן, כההיא דהיה הבן הבכור לשניאה כנודע, עיין שו"ת קול מבשר ח"א (ד"ל"ה סע"ב) ועוד הרבה, ועיין מה שכתבו בענין זה שאין לסמוך על שמועות בשם הגר"א ז"ל בשו"ת קול מבשר ח"ב (דקכ"א ע"א, ודקכ"ח ע"א, ודקכ"ט ע"א), ובספר גרגירים בראש אמיר (בכמה מקומות), והדברים עתיקים, ועיין כזאת בחיבורי כנסת חיים (דף פ"א, ודף קס"ה, ודף קס"ט), ובחיבורי תורת יעקב (סימן ס"ב, וסימן ר"ח אות א'), וכתבנו בזה במקום אחר בס"ד.

ודע דלא זכיתי להבין דברי רש"י ז"ל במה שפירש: "אך שמח בההיא פרשה דעשר תעשר כתיב שבעה ימים תחוג", ולא ידעתי מה

חידושי סוגיות | מגיד דבריו ליעקב

מד

ליונתן דהוי דאורייתא, לידחי יום טוב, וכל זה צע"ג.

עוד יש להעיר על דברי רבינו חננאל ז"ל שהרי בספרא על האי קרא דושמחתם לפני ה' אלהיכם דריש: "לפני ה' אלהיכם שבעת ימים ולא בגבולין שבעה ימים", הרי דהאי קרא נדרש לשמחה דמקדש, והובא בפירוש רש"י סוכה (מ"א א'), ועיין לרב המאירי ז"ל (שם, ולדף מ"ג ע"א) וצע"ע.

* * *

שבמסכת בפסחים חזר בו רש"י ז"ל, ועיין מהרש"א ז"ל סוכה (שם) מה שהעיר בזה, ולפי הנראה סבירא ליה לרבינו הט"ז ז"ל שרש"י פירש מסכתות התלמוד על הסדר, וסוכה אחר פסחים, ולכן כתב שבסוכה חזר בו רש"י ממה שכתב בפסחים, ועיין.

אבל אי משום הא לא מכרעא מילתא, כי כבר בס"ד הוכחנו בראיות מופתיות שרש"י ז"ל לא פירש התלמוד על הסדר ויש מסכתות מאוחרות שפירשם בתחילה, וכדכתיבנא במאמרי הנדפס בקובץ התורני "צפונות" (שנת תשנ"ב) עיין שם בארוכה ומהדורה בתראה נדפסה בס"ד בחיבורי מנוחת שלום ח"ד (סימן י"ב) ודוק היטב.

וזו לשון הגאון מרא דתלמודא רבי ישעיה ברלין ז"ל בהגהותיו לספר יד מלאכי (כללי התוספות אות לד'): "כמה וכמה ראיות יש שרש"י ז"ל לא פירש על סדר קביעת המסכתות", גם מצאתי לגאון המופלא רבי יוסף זכריה שטערן ז"ל בשו"ת זכר יהוסף (סימן קכ"א ד"ה הנה כנראה) שכתב: "פירוש רש"י ז"ל על מסכתות התלמוד לא נסדר זה אחר זה, שמפאת זה בא חסרון בקצת מסכתות שלא השלים רש"י פירושם, וכדמוכח מכמה מקומות

ונדרש לשמחת בית השואבה והחליל, ובזה אתי שפיר דברי רבינו חננאל ז"ל.

מיהו חושבני דלא יגהה מזור בזה, כי עצם דברי התרגום המיוחס ליונתן צריכים ביאור רב ורחב, דהא אנן נקטינן דשמחת בית השואבה אינה דאורייתא, אלא מדרבנן, שהרי אינה דוחה לא יום טוב ואין צריך לומר דאינה דוחה שבת, וכמפורש בסוכה (ג' א'), ולמיוחס

אמר הצעיר יעקב חיים סופר נר"ו: בס"ד מאמר זה זכיתי להדפיס בקובץ התורני היקר "בית אהרן וישראל" שנת תשס"א (גליון צ"ה), ובראות ידידי הרב צבי סגל שליט"א דברי אלו, העירני לדברי קדשו של אדונינו המלך דוד הוא רבינו הט"ז ז"ל בספרו דברי דוד על התורה (ס"פ ראה) שכה כתב: "והיית אך שמח, לרבות לילי יום טוב האחרון של חג, רבים מקשים הא "אך" מיעוטא הוא, ומחוסר ידיעה מקשים כן" וכו', (והביא הט"ז גוף הסוגיא דסוכה כנ"ל) וסיים: "הרי לפניך ד"אך" מיעוטא הוא על לילה הראשון, שאין צריך לזבוח בערב יום טוב בעבורו, וריבוי דלילה אחרון מיתורא דקרא ד"שמח", ובפסחים (ע"א א') פירש רש"י דאתמעט יום השמיני, אלא שכאן בסוכה רש"י חזר בו, וכן עיקר דקל וחומר הוא" עכ"ל.

הרי שכבר רבינו הט"ז ז"ל העיר על "הרבים מקשים כן, שמחמת חוסר ידיעה מקשים", ואכן כבר העיר כן רבינו אברהם אבוקראט ז"ל בספר הזכרון (ס"פ ראה) וכנ"ל בדברינו, והיינו כדכתיבנא בס"ד.

ומה שכתב רבינו הט"ז ז"ל שרש"י ז"ל במסכת סוכה חזר בו ממה שפירש במסכת פסחים, צ"ב דזו מנין, ואולי איפכא

במסכתא הקודמת הוא ממהדורא בתרא ע"ש, ולדידי בלאו הכי יש לדחות, דמאן לימא לן שלמד רש"י ז"ל [ופירש] על הסדר [דהמסכתות] עכ"ל. והארכתי בס"ד בחיבורי מנוחת שלום ח"ד הנ"ל, ואכמ"ל.

ודע כי גם רבינו חננאל ז"ל לא פירש התלמוד כסדרו שהרי בפירושו למסכת יומא (ל"ה א) כתב "וכבר פירשנוהו בגיטין" ודוק.

בתלמוד שרש"י ז"ל לא חיבר פירושו על הסדר עיין שם.

והגאון המובהק רבי שאול הכהן מגרבה ז"ל בסוף ספרו נוכח השלחן (בליקוטים אות ז' דרנ"ה ע"ב) כתב: "וזכורני שבספר אמרי שפר כתב שאין להביא ראיה ממה שכתב רש"י במסכת מאוחרת ולומר שכך היא דעתו, כי יש לדחות דאולי מה שכתב רש"י במסכת המאוחרת הוא ממהדורא קמא, ומה שכתב

ב. בענין האי צורבא מרבנן דלא נפישא ליה חמרא

[מנוחת שלום ח"ב סי' לח]

יוסף נמלך אנא, ופירש רש"י ז"ל: "איני רגיל לקבוע סעודה על היין", ועוד שם (מ"ד ב) דרבא תבר ללפתא ביין אבל אביי בכשר, והיינו נמי דאמר רבא בכתובות (ס"ה א) ידענא ביה בנחמני (הוא אביי) דלא הוה שתי חמרא, ולו נותן עצה זו דעל כל פנים ליגמע גמועי.

וסער לדבר שרבא נקט האי צורבא מרבנן, ונודעים דברי הפירוש המיוחס לרש"י תענית (ד' א) צורבא מרבנן חריף ע"ש, וזו אכן מידתו של אביי שהיה מצויין בחריפות כמפורש בסוטה (מ"ב א) אמר אביי הריני כבן עזאי בשוקי טבריא, ופירש רש"י ז"ל הריני כאן בפומבדיתא מוכן להשיב דבר לשואל בעומק וחריפות כבן עזאי שהיה חריף. וכיוצא בזה בקידושין (כ' א) וגם שם פירש רש"י ז"ל שאביי אמר שהוא חריף כבן עזאי. ועיין רש"י עירובין (צ"ט א) [אך שם לגבי רבא], ובערכין (ל' א) ורש"י שם, ועיין מהרש"א בבא בתרא (כ"ב א) והארכתי בזה במקומו בס"ד. [אחר כך נדפסו הדברים בקובץ בית הלל שנת תש"ס (גליון ג), ובמכתבי שבראש ספר אמרות טהורות ע"ש].

סוכה (מ"ט ב): "אמר רבא האי צורבא מרבנן דלא נפישא ליה חמרא - ליגמע גמועי". [כך גירסת הסמ"ג ועיין בספר דקדוקי סופרים שם].

ובתב בספר ערוך לנר שם: "אמר רבא צורבא מרבנן דלא נפישא ליה חמרא וכו', הא דנקט רבא צורבא מרבנן דוקא, יש לומר דלשיטתו קאי, דאמרינן ביומא (ע"ו ב) כתיב ישמח וקרינן ישמח זכה משמחו וכו' והיינו דאמר רבא חמרא וריחני פקחין ופירש רש"י זכה היינו לשתות במידה ע"ש, הרי דרבא יעץ לתלמיד חכם לשתות יין במידה שיהיה פיקח בתורה, ועל זה אמר רבא כאן דאם אין לו אותה מידה ישתה בלגימות גדולות" ודפח"ח. ועיין הגהות רש"י (שם) ושבת (ק"מ ב').

ויתבן לומר שמה שאמר רבא בסוכה הנ"ל דצורבא מרבנן דלא נפישא ליה חמרא, אף שבפשטות רבא כיון על כל תלמידי חכמים, מכל מקום יש מקום לומר שבמיוחד נתכוין על עמיתו בתורה הוא האמורא אביי, וכההיא דברכות (מ"ב ב): אמר ליה אביי לרב יצחק בר

אכיל בנכייאת התם משום מדת חסידות
לצורבא מרבנן אבל לעלמא שריי" וכו',
 ובחידושים המיוחסים לריטב"א ז"ל שם: **"רב**
פפא לא אכיל בנכייאת דיש לומר דסבירא ליה
דצורבא מדרבנן אסור אבל אינש אחרינא
 שריי", ודוק היטב.

אי נמי רבא באומר ר" **צורבא מרבנן** דלא
 נפישא ליה חמרא ליגמע גמועי", על
 תלמידו **רב פפא** נתכוין, דלא הוה שכיתא ליה
 חמרא לרב פפא כברכות (מ"ד ב'), ומעניין לשון
 רבותינו ע"ה בשיטה מקובצת מסכת בבא
 מציעא (ס"ז ב'): "לקמן אמרינן דרב פפא לא

ג. בענין החיוב ללמד תורה לאחרים

[מנוחת שלום חי"א סי' מג]

שאינה של חסד", כי מה שהאדם לומד לעצמו
 הוא מחוייב, כי לכך בא לעולם כמו שאמרו
 אם למדת תורה לעצמך אל תחזיק טובה
 לעצמך כי לכך נוצרת, אבל ללמד הוא חסד"
 עכ"ל.

ואם הבנתי היטב דברות קדשו ז"ל יוצא
 שחיוב ללמוד תורה לעצמו שונה מחיוב
 ללמד לאחרים, דללמוד תורה לעצמו אכן
 מחוייב הוא [ולכן הוא בגדר "אמת"] מה שאין
 כן ללמד לאחרים אינו חיוב אלא הוא בגדר
 "חסד" שעושה עם הזולת וכנ"ל.

אלא שתמה אני על עצמי שהרי הרמב"ם ז"ל
 כה פסק בהלכות תלמוד תורה (ראש
 פ"א): "אין אשה חייבת ללמד את בנה תורה,
 שכל החייב ללמוד, חייב ללמד, וכשם שחייב
 אדם ללמד את בנו, כך הוא חייב ללמד את בן
 בנו, שנאמר והודעתם לבניך, ולבני בניך ולא
 בנו ובן בנו בלבד, אלא מצוה על כל חכם
 וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים, אף על
 פי שאינן בניו, שנאמר ושנתם לבניך, מפי
 השמועה למדו, בניך אלו תלמידיך,
 שהתלמידים קרויין בניו, שנאמר וייצאו בני
 הנביאים". ועיין שם בכסף משנה ולחם משנה
 ובספר עבודת המלך ואכמ"ל.

סובה (מ"ט ב'): "אמר רבי אלעזר מאי דכתיב
 פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על
 לשונה, וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה
 של חסד, אלא תורה לשמה זו היא תורה של
 חסד, שלא לשמה זו היא תורה שאינה של
 חסד. איכא דאמרי תורה ללמדה זו היא תורה
 של חסד, שלא ללמדה זו היא תורה שאינה של
 חסד".

ולכאורה מרהיטא דתלמודא מתבאר שיש כאן
 מחלוקת בין האמורא רבי אלעזר
 והאיכא דאמרי בהגדרת "תורת חסד", אם
 הכונה שהיא לשמה [ר"א] או שהכונה ללמד
 לאחרים [א"ד], אבל ראיתי שרבינו חננאל ז"ל
 שם כה כתב: "ועוד אמרינן מאי דכתיב פיה
 פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה, תורה
 לשמה ותורה ללמדה זו היא תורת חסד,
 ושאינה כן אינה תורה של חסד", ומתבאר דאין
 כאן מחלוקת, ועיין.

וראיתי לרבינו הגדול הגר"א זצ"ל בביאורו
 לספר משלי (ג' ג' דף מ"ח) על הפסוק
 חסד ואמת אל יעזובך שכה פירש: "**חסד** הוא
 ללמד לאחרים, **אמת** ללמוד לעצמו כמו
 שאמרו תורת חסד וכי יש תורה של חסד ויש
 תורה שאינה של חסד, אלא ללמדה זו היא
 תורה של חסד, שלא ללמדה זו היא תורה

[בללמד לאחרים] כל זמן שלא עסק בגמילות חסדים ממש להטיב לו גם בגופו, שהרי אמרו רבה ואביי תרויהו מדבית עלי קא אתו רבה דעסק בתורה חי ארבעים שנין, אביי דעסק בתורה וגמילות חסדים חי שתין שנין, ורבה הלא לימד תורה לאחרים וכו', ומכל מקום מדחזינן דהוסיפו לאביי עשרים שנה לחייו שמע מינה דמן שמיא אסכימו לאביי.

וגדר הוספת השנים נוכל לומר דמה שביטל אביי תורה על ידי עסק זמן של גמילות חסדים הוסיפו לו כדי שלא יחסר לו מתורתו, עוד נוכל לומר דבשביל שהקב"ה אמר על בית עלי ולא יהיה "זקן" בביתך כל הימים (שמואל א' ב' ל"ב) וידוע דבן ששים לזקנה על כן הוסיפו לו עד ששים שנה", עד כאן דברי רבינו הגדול בעל חפץ חיים זצ"ל.

וקצת יש להוסיף דהרי תנן במסכת שמחות (פ"ג ה"ח): "מת פחות מחמשים מת בכרת וכו' מת לששים שנה זו היא מיתה האמורה בתורה שנאמר תבא בכלח אלי קבר" [בכל"ח גימטריא ששים], וכעין זה בבבלי מועד קטן (כ"ה א) ע"ש.

ובתב רבינו חיים ן' עטר ז"ל בספר אור החיים הקדוש שמות (כ"א ד): "מי גבר יחיה ולא יראה מות, וזמן קביעתו הוא עד ששים שנה, על דרך אומרו תבא בכלח אלי קבר, ואמרו ז"ל כי בן ששים שנה הוא זמנו של אדם ללכת, כחושבן בכלח, שאז הוא כעלות גדיש".

ומבואר באר היטב ש"בן ששים שנה הוא זמנו של אדם ללכת לעולמו", וכן מצאתי מבואר גם בספר ראשית חכמה (שער הקדושה פ"ב אות כ"ה), ועיין תוספת יום טוב אבות (פ"ה מכ"א). **ולבן** אביי שעסק בתורה וגם בגמילות חסדים, האריך ימים עד גיל ששים, שהרי אז זמן

ומפורש באר היטב דכל מי שחייב ללמוד תורה חייב ללמד תורה לאחרים, וחיוב זה מן התורה ונפיק ליה מקרא ד"ושנתם לבניך", וכן כתב הרמב"ם ז"ל בהלכות חגיגה (פ"ב ה"ה) ע"ש, ורבינו בחיי ז"ל בספרו כד הקמח (ערך שבועות דף ת"ז) כתב: "בכלל האהבה והיראה שילמד תורה וילמדנה לאחרים שנאמר וישנתם לבניך ודברת בם שלא יתכן אהבת השי"ת בלתי לימוד תורה", ואם כן איך יתכן לומר שללמוד תורה לעצמו הוא "חיוב" מה שאין כן ללמד לאחרים אינו אלא "חסד" וצ"ב.

כל זה לשיטת הרמב"ם ז"ל, ואין צריך לומר לשיטת הרבה מרבתינו ראשונים כמלאכים ז"ל שדעתם מצוה ללמד לאחרים היא מצוה בפני עצמה ממנין תרי"ג ולא כהרמב"ם ז"ל שכלל ללמוד וללמד במצוה אחת, שלפי שיטתן ודאי יש חיוב גמור מן התורה ללמד לאחרים והיא מצוה מכלל תרי"ג וכמו שסוברים רבתינו הגאונים רבי שמעון קיירא ז"ל ורב סעדיה גאון ז"ל כמפורש לו בספר המצות שלו (עשה י"ד) ועיין שם בדברי הגאון המובהק מהרי"פ פולא ז"ל (דף קי"ח ואילך) וכתבתי בזה במקומו בס"ד. [ועיין בחיבורי דרופתקי דאורייתא ח"א (סימן י"ב וסימן י"א)].

עוד דע כי כתב רבינו הגדול בעל חפץ חיים ז"ל בספרו אהבת חסד (ח"ג פרק ח'): "ועתה נדבר מענין חסד שתלוי בדיבור, כי האדם יכול להמשיך מידת חסד בכל דבריו, בעניני תורה, היינו תורה שהיא ללמד לאחרים הוא בכלל חסד, ומה שלומד לעצמו אינו בכלל חסד כדאיתא בסוכה כנ"ל וכו', ומכל מקום צריך האדם שידע שמה שאמרו רז"ל שהאדם צריך לעסוק בגמילות חסדים, אינו יוצא בזה

חידושי סוגיות | מגיד דבריו ליעקב

מזח

במפורש בכמה מקומות שבת (פ"ט ב') ופסחים (צ"ד ב') ומדרש תנחומא (פרשת מצורע סי"א) ועוד, וככתוב ימי חיינו בהם שבעים שנה (תהלים צ"ד), ועיין היטב מועד קטן (שם), כתבנו בזה במקומו בס"ד.

קביעותו של האדם ללכת אל בית עולמים וכן"ל, ונמצא שאביי מילא את ימיו וחי את החיים הנתונים לכל אדם ורוק היטב. ומה שיש להתיישב בזה עם יודעינו ששנות חייו של האדם שבעים שנה כאומרם